

Research Paper

Smartness in everyday life: Investigating some sociological reasons behind preference of individual interests over collective interests in Tehran metropolis

Seyed Hossein Nabavi^{1*}, Fatemeh Salmani²

Received: Dec. 27, 2023; Accepted: Jun. 19, 2024

ABSTRACT

Humans, as social groups, are always interacting with each other to meet their needs. Today, this interaction has encountered with many challenges, with one being the extreme preference of individual and personal interests and ignoring collective ones. In Iranian society, this problem has a long history, but now it has become acute. The main purpose of this research is to investigate the causes of preference of individual over collective interests in everyday life of citizens in Tehran. The survey sample size was estimated to be 385 people through Cochran's formula, and the required data was collected through multi-stage cluster sampling method from regions 1, 7, 11, 14 and 20 of Tehran in the winter of 2019. The explanation was also based on the concepts taken from culture-base theories of Parsons (affective neutrality), Merton (reference group and innovation) and Homans (stimulus proposition) and their synthesis. For this purpose, bivariate and multivariate tests were used. The findings showed that even in the traumatic situation of Covid-19, when according to Durkheim's theories, people should always prioritize collective interests over individual ones; a considerable number of respondents (94%) prioritized individual interests. They prefer collective interests, with market place shrewdness attitude and culture playing a major role. Specifically, it became clear that the higher the emotional neutrality, higher the tendency to reference groups, tendency to innovation, and tendency to stimulus, the preference of individual interests over collective interests.

Keywords: Covid-19, fraud, individual interests, humans, variable patterns, reference groups, shrewdness, social dilemma

1. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature and Social Sciences, Kharazmi University, Tehran, Alborz, Iran

✉ nabavi@khu.ac.ir

* Corresponding Author

2. MA in Social Science Research, Faculty of Literature and Social Sciences, Kharazmi University, Tehran, Alborz, Iran

✉ Fatemeh.salmani70430@gmail.com

INTRODUCTION

One of the important problems that weaken morality in society is the preference of personal interests over collective ones, which is called "shrewdness/smartness" in everyday terms. This problem is more evident in Iranian history, especially from the Qajar period onward. Foreign travelers, including Olivier, Gubineau and Sven Hedin, have mentioned some types in their travelogues. According to the evidence from the media and observations, this spirit of self-interest continues even now, especially in the city of Tehran, more strongly than in the past. The problem is that in the daily life of Tehranians, how much is the preference of personal interests over collective interests? And what other causes or reasons does this preference have other than economic reasons?

PURPOSE

The main purpose of this research is to investigate the non-economic causes of preferring individual interests over collective ones in everyday life of citizens in Tehran.

METHODOLOGY

The method in this research is quantitative and survey. The population is citizens aged 15-65 were living in twenty-two regions of Tehran. The sample size was estimated to be 385 people through Cochran's formula, and the required data was collected by multi-stage cluster sampling from regions 1, 7, 11, 14 and 20 of Tehran in the winter of 2019.

FINDINGS

The findings are in line with some other researches. Here, about 50% of the respondents preferred their individual and personal interests to the extent of "a lot", over the collective interests. In Mohammadi-Shakiba's research, 58.1% of the respondents prioritized their personal interests (Mohammadi-Shakiba, 2000) and in Javadi-Yeganeh and Hashemi's research, the amount of non-cooperative behavior of people (i.e., preferring personal interests) was about 60%. Baqa'i also came to the conclusion that citizens sacrifice their personal interests for the interests of the urban area more than the interests of the neighborhood and family areas (Baqa'i-Sarabi, 2015, 208) and one of the reasons for this is the "lack of identification" of citizens (ibid, 210). His definition of lack of identification is very close to the definition of the stimulus and innovation of our research - and therefore to our findings that are also confirmed by Bidel and Mahmoodzadeh's outcomes. There, this hypothesis was confirmed that: "Social belonging was less among people who had more individualism, and as individualism increases, social belonging decreases" (Bidel and Mahmoodzadeh, 2011, 54). Their individualism with preferring our individual interests; and their social belonging with the preference of collective

interests in our research, although they do not match, but they have common themes and therefore have significant overlaps.

CONCLUSION

The findings showed that even in the traumatic situation of Covid-19, which according to Durkheim's theories and approaches, "our" circle should expand" and actors should prioritize collective interests over individual ones. Contrary to expectation, a significant number of respondents (94 percent), in "moderate" and "high" levels, could prefer individual and personal interests over collective ones. Specifically, it became clear that the higher the affective neutrality, tendency to reference groups, higher the tendency to innovation and tendency to stimulus, the preference of individual and personal interests over collective interests. In fact, the attitude and culture of shrewdness are further strengthened.

NOVELTY

This research puts an emphasis more on psychological and cultural mechanisms (unconscious) than rational and formal (logical) (conscious) ones in regulating and directing actions. This article can be applied as followed:

Scientific application

For empirical research about the spirit (culture) of shrewdness and the situations in which actors prefer individual and personal interests, and for research about examples and issues arising from this preference, for example in elections, inflation problem, achieving success, accumulation effect, collective action, trauma, social movements, and for research based on rational choice theory, Durkheim's moral theory, utilitarian theories as well as for theorizing about the preference of personal interests, this article can be applied to collective interests in the Iranian culture and society.

Social applications

Iranian society is prone to accidents. Every year, a serious problem occurs at the national or local level in the form of floods, earthquakes, fires, infectious diseases and epidemics, traumatic and shocking events (social and political movements, protests, death/martyrdom of an important political figure, elections, inflation, sporting events, death of celebrities, etc.). In all these cases, when a strong or weak trauma is created in the society or in a part of it, it does not lead to the convergence and solidarity and the impossibility of the individual in the group or less. It is as if the depressed attitude has strengthened and made people indifferent to emotional shocks. But society needs empathy, cooperation and unity. Therefore, there is a need for moral education in important institutions. The findings and results of this research, more than anywhere else, can be used for educating children, students, adults and families.

Iranian Cultural Research

Abstract

Originality and value of research

In terms of value, this research focuses on biological-psychological reasons and causes (derived from sociological theories) of preferring individual interests over collective interests, and in other words, focuses more on unconscious and psychological causes than rational and formal (logical) ones. A socio-biological (Turner, 2013:125-131) interpretation has been made taking into account theories of Parsons, Merton and Homans.

CONFLICT OF INTEREST

The authors have no conflict of interest.

Iranian Cultural Research

Vol. 17
Issue 3
Autumn 2024

BIBLIOGRAPHY

- Abercrombie, N., Hill, S., & Turner, B. S. (1984). *Farhang-e Jāme'ešenasi* [The Penguin Dictionary of Sociology] (H. Pooyan, Trans.). Tehrān, Iran: Čāpaxš. (Original work published 1984)
- Aeini, B., Moosavand, M., Heidari, A., & Sabbar, S. (2023). Respecting Employee Privacy and Professional Productivity: A Grounded Theory Study in Iran. *Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade*, 16(4), 1268-1279. doi: 10.14571/brajets.v16.n4.1268-1279
- Alexander, J. C. (2005). The inner development of Durkheim's sociological theory: from early writings to maturity. In J.C. Alexandr & Ph. Smit (Ed). *The Cambridge Companion to Durkheim*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Alexander, J. C. (2012). *Trauma: A Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Alexander, J. C. (2016). Culture trauma, morality and solidarity: The social construction of 'Holocaust' and other mass murders, *Thesis Eleven* 2016, Vol. 132(1) 3–16. doi: 10.1177/0725513615625239
- Appelrouth, S., Edles, L.D. (2022). *Nazariye-ye Jāme'ešenasi-e Kelasik-o Mo'āser: Matn va Qarā'thā* [Classical and Contemporary Sociological Theory: Text and Reading] (4th ed., S. Mirzaei Rajeuni, Trans.). Tehrān, Iran: Vāniyā. (Original work published 2021)
- Ayatollahi, M.A. (2017). Neghareš va qezāvat-e axlāqi-e Irāniyān dar mored-e mafhum-e zeranghi [Iranian's attitudes toward and their moral judgments of market place Iranian shrewdness]. *Journal of Iranian Cultural Research*, 10(4), 1-21.
- Baghaei Sarabi, A. (2015). Avāmel-e Moā'ser bar taqadom-e manāfe'e fardi bar manāfe'e Jam'i dar Zanjān [Factors affecting the primacy of individual interests to the collective interest in the Zanjan city]. *Urban Management*, 14(38), 197-214.
- Beeman, W.O. (2012). Zabān, manzelat va qodrat dar Irān [Language, Status, and Power in Iran] (R. Moqaddamkiyā, Trans.). Tehrān, Iran: Našr-e Ney. (Original work published 1986)
- Boudon, R., & Bourricaud, F. (1982). *Farhang-e Jāme'ešenasi-e enteqādi* [Dictionnaire critique de la sociologie] (A. Nikgozar, Trans.). Tehrān, Iran: Farhang-e Mo'āser. (Original work published 1982)
- Coser, L. (1994). *Kārbordhā-ye nazariye-ye Kelāsik dar jāme'ešenāsi* [The uses of classical sociological theory]. In: B. Rhea, (Eds), *The Future of the Sociological Classics* (Pp. 213-227; Gh. Tavasoli, Trans.). Tehrān, Iran: Quomes. (Original work published 1981)
- Coser, L., & Fleck, Ch. (2015). Robert K Merton (1910-2003) [Robert, K. Merton (1910-2003)]. In D. Käsler, *Nazariyehā-ye Jāme'ešenāsān-e Kelasik: Az Talcott Parsons tā Pierre Bourdieu* [Klassiker der Soziologie 2. Von Talcott Parsons bis Pierre Bourdieu.] (K. Rasekh, Trans.). Tehrān, Iran: Jāme'ešenāsān & Islamic Azad University-Jahrom Branch. (Original work published 1999)

Iranian Cultural Research

Abstract

- Daftar-e Tarhâ-ye Melli-e Pažuhešghâh-e Farhang, Honar va Ertebâtât (2016). *Yâftehâ-ye peymâyeš-e melli-ye arzešhâ vâ negarešhâ-ye Irâniyân* (2015). [The findings of the national survey of values and attitudes of Iranians (3rd ed., 2015)]. Tehrân, Iran: Author.
- Durkheim, D. E. (1990) *Darbâre taqsim-e kâre ejtemâ'i* [The division of labor in society] (B.Parhâm, Trans.). Bâbol, Irân: Ketâbsarâ-ye Bâbol. (Original work published 1967)
- Durkheim, D. E. (2012) *Darshâ-ye jâme'ešenâsi: fizik-e axlâqiyât va hoqoq* [Lecons de Sociologie: Physique des moeurs et du droit] (S.J. Mosavi, Trans.). Tehrân, Iran: Našr-e Ney. (Original work published 1969)
- Durkheim, D. E. (2012). *Jâme'ešenâsi va falsafe* [Sociologi et philosophie] (F.Sarmad, Trans.). Tehrân, Iran: Kand-o-kâv. (Original work published 1967)
- Eliot, A. (2023). *Nazarye-ye ejtemâ'i-e mo'âser* [Contemporary social theory] (J. Adhami, & S.R. Ebrahimi, Trans.). Tehrân, Iran: Logos Publication. (Original work published 2009)
- Esmaelniya Meydani, S., & Nabavi, S.H. (2023). Barresi-e šarayet va Avâmel-e Mo'âser bar farâyande tasmimgiri-e axlâqi-e afrâd dar moqe'iyatâ-ye moxtalef, ba dar nazar greftane motaghyerhâ-ye huš va xodxâhi [A Survey of conditions and factors affecting the ethical decision-making process of people in different situations, Considering the variables of intelligence and selfishness] (Unpublished Master thesis). Khârazmi University, Faculty of Literature and Humanities, Tehrân-Alborz, Irân.
- Farhadi, M. (2007). *Vâre: Darâmadi be mardomšenâsi va Jâme'ešenâsi-ye ta'avon* [Vara: An Introduction to Anthropology and Sociology of Co- operation and Participation]. Tehrân, Iran: Šerkat-e Sahâmi-ye Entešâr.
- Fars News Agency (2023, August 29). Discovering the embezzlement of 29,000 billion bank accounts in Tehrân. Retrived from <https://www.farsnews.ir/tehran/news/14020607000162/>
- Ghaderi, S. (2018). Sâxtâr-e qešrbandi-e ejtemâ'i va xušebandi ejtemâ'ie mahalleha-ye šahr-e tehrân [Structure of social stratification and socio-cultural clustering of Tehran's Neighborhoods]. *Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran*, 7(4), 731-761. doi: 10.22059/JISR.2019.249692.617
- Ghderi, T., & Alghooneh, Z. (1396). *Barresi-ye fardgharâ-yi xodxâhâne va avâmel-e mortabet bâ ân dar beyn-e dânešjuyân-e dânešghâh-e Širâz (bâ takid bar tabaqe-ye ânhâ)* [A Study of Selfish Individualism and Its Related Factors among Shiraz University Students (With a Focus on their Class)]. *Social Sciences*, 24(79), 1-31. doi: 10.22054/qjss.2017.977.1557
- Giddens, A. (2017). *Sâxt-e jâme'e* [The constitution of society: outline of the theory of structuration] (A.Ahmadi.Trans.). Tehrân, Iran: Našr-e Elm. (Original work published 1984)
- Gobineau, J. A. (2006). *Se sâl dar Irân* [Trois ans en Asie (de 1855 a 1858)] (Z. Mansori, Trans.). Tehrân, Iran: Negârestân-e Ketâb. (Original work published 1959)

- Grothers, Ch. (1999). *Jāme'ešēnāsi-ye Merton* [Sociology of Robert, K. Merton] (Z. Kassaei, Trans.). Tehrān, Iran: Allameh Tabataba'i University Press. (Original work published 1987)
- Habermas, J. (1400). *Šenāxt va alāqehā-ye ensāni* [Knowledge and human interests] (N.A.Taqaviyān, Trans.). Tehrān, Iran: Institute for Social and Cultural Studies. (Original work published 1972)
- Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- IRNA (2013, November 3). String saffron Mumtāz qā'enāt is fake. Retrived from <https://www.irna.ir/news/80887349/>
- IRNA (2015, October 31). Coloration of unripe fruits, health of people under the teeth of profit seeking. Retrived from <https://www.irna.ir/news/81819684/>
- IRNA (2015, September 26). Production of counterfeit juice and lemon juice with a standard seal. Retrived from <https://www.irna.ir/news/81773971/>
- IRNA (2018, December 4). "Fake honey" is the most important pain in the beekeeping industry. Retrived from <https://www.irna.ir/news/83121806/>
- IRNA (2019, December 28). The fake animal butter production workshop in Miāndoāb was sealed. Retrived from <https://www.irna.ir/news/83609688/>
- IRNA (2019, February 5). A fake juice production workshop was identified in Hamedān. Retrived from <https://www.irna.ir/news/83198696/>
- Javadi Yegane, M.R. (2022). *Sānsor-e axlāq-e ejtemā'i-ye mardom dar safarnāme Sven Hedin* [Censorship of people's social ethics in Sven Hedin's travelogue]. Retrieved from <http://www.mrjavadi.com/Default.aspx?PageName=news&ID=7914&Language=1&title=>
- Javadi Yeghane, M.R., & Chalabi, M. (2004). *Dorāhihā-ye ejtemā'i va avāmel mo'ser bar raftāre mardom dar in moqe'iyat* [Social dilemma and factors influencing people's behavior in this situation] (Unpublished doctoral dissertation). University of Tarbiat-Modares, Faculty of Humanities, Tehrān, Irān.
- Javadi Yeghane, M.R., & Hāšemi, S.Z. (2005). Ta'āroz-e nafi-ye fardi va nafi-ye jam'i (dorāhi-ye ejtemā'i) va avāmel-e mo'ser bar ān [the conflict between individual interest and collective interest (social dilemma) and the factors affecting it]. *Sociological Review*, 12(26), 141-173.
- Kant, I. (2015). *Bonyād-e maba'dottabi'e-ye axlāgh* [Grundlegung zur Metaphysik der Sitten] (H. Enayat & A. Qysari, Trans.). Tehrān, Iran: Khārazmi. (Original work published 1974)
- Katuzian, H. (2012). *Iraniān: dorān-e bāstān ta dore mo'āser* [The Persians: Ancient, Mediaeval, and Modern Iran]. Tehrān, Iran: Markaz. (Original work published 2009)

Iranian Cultural Research

Abstract

- Ling, G. H. T., & Ho, C. M. C. (2020). Effects of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic on Social Behaviours: From a Social Dilemma Perspective. *Technium Social Sciences Journal*, 7(1), 312-320.
- Mahbubi Manesh, H. (2012). *Jāme'eshenāsi-ye arzešhā (bā ta'kid bar nazm va amniyat)* [Sociology of values (with emphasis on order and security)]. Tehrān, Iran: Amin Police Academy.
- Marx, K. (2008). *Dastnevestehā-ye eqtesādi va falsafi 1844* [Economic and philosophic manuscripts of 1844] (H. Mortazavi, Trans.). Tehrān, Iran: Āgha. (Original work published 1993)
- Mehr News Agency (2023, December 11). Lotfi in a verbal warning: 140 thousand billion tomans were wasted by the embezzlement of Debš's Tea/we must respond to public opinion. Retrieved from <https://www.mehrnews.com/news/5963541/>
- Merton, R.K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682. doi: 10.2307/2084686
- Merton, R.K. (1999). *Saxtār-e ejtemā'i va bihanjāri* [social structure and anomi]. In L. A. Coser, & B. Rosenberg (Eds.). *Nazariyehā-ye Bonyādi-ye Jāme'eshenaxti* [Sociological Theory] (F. Ershad, Trans.). Tehrān, Iran: Našr-e Ney.
- Mohammadi Shakiba, A. (2000). *Nazarsanji az šahrvandān-e Tehrāni darbāre-ye manāfe'-e fardi va jam'i* [A polling of Tehrani citizens about individual and collective interests]. Tehrān, Iran: Markaz Tahqiqā-e Sedā va Simā.
- Münch, R. (2015). *Talcott Parsons (1902-1979)* [Talcott Parsons (1902-1979)]. In D. Käsler, *Nazariyehā-ye Jāme'eshenāsān-e Kelasik: Az Talcott Parsons tā Pierre Bourdieu* [Klassiker der Soziologie 2. Von Talcott Parsons bis Pierre Bourdieu.] (K. Rasekh, Trans.). Tehrān, Iran: Jāme'eshenāsān & Islamic Azad University-Jahrom Branch. (Original work published 1999)
- Nabavi, S.H. (2013). Be suye dark-e zibāšenaxti az farhang: nazarye "barnāme-ye qavi" dar jāme'eshenasi-e farhangi-e Jeffray C Alexander [Towards aesthetic understanding of Culture: Jeffrey Alexander's 'Strong program' theory in 'Cultural Sociology'] *sociological Review*, 20(2), 9-43. doi:10.22059/JSR.2014.56268
- Nabavi, S.H. (2022). *Fardgharāyi va jam'gharāyi dar Irān:tahlili az vaz'yat axlāq-e ejtemā'i* [Individualism and collectivism in Iran: an analysis of the state of social ethics]. Retrieved from <http://ircud.ir/nkjqc>
- Nabavi, S.H., & Moradi Nasari, T. (2018). *Talāš barā-ye be rasmiyaat šenāxte šodan: tabyn-e farhangi-e koneš xodkoši dar Illam* [Try for Recognition: Cultural Explanation of Suicide Action in Ilam]. *Journal of Iranian Cultural Research*, 11(3), 187-212. doi: 10.22631/jicr.2018.1607.2279
- Nilsson, M. (2000). *Trafiksakerhet Som ett socialt dilemma* (Degree project, in Geography. Department of studies in Biology and Environmental sciences). Umea University, Sweden.

- Olivier, G. A. (2018). *Safarnāme-ye Olivier: Tarix-e ejtemāi-eqtesādi-ye Iran dar dorrān-e āghāzin-e aser-e Qājār* [Travels in the Ottoman Empire, Egypt, and Persia] (M.T. Mirzā, Trans.). Tehrān, Iran: Ettelā'āt.
- Opp, K. D., & Wippler, R. (2005). George Caspar Homans (1910-1989) [George Caspar Homans (1910-1989)]. In D. Käsler, *Nazariyehā-ye Jāme'ešenāsān-e Kelāsik: Az Talcott Parsons tā Pierre Bourdieu* [Klassiker der Soziologie 2. Von Talcott Parsons bis Pierre Bourdieu] (K. Rasekh, Trans.). Tehrān, Iran: Jāme'ešenāsān & Islamic Azad University-Jahrom Branch. (Original work published 1999)
- Parsons T., & Shills, E. A. (1962). *Toward a General Theory of action*. Harvard University Press.
- Parsons, T., & Shils, E.A. (Eds.) (1952). *Sāxtār-e bonyadi-e ertebāt-e miyānkoneši* [Basic Structure of the Interactive Relationship]. In L.A. Coser & B. Rosenberg, *Sociological Theory* (F. Ershad, Trans.). Tehrān, Iran: Našr-e Ney.
- Rafipoor, F. (2015). *Ānātomi-e jāme'e: moqadame'i bar jāme'ešenāsi-ye kārbordi* [The Anatomy of society: An Introduction to Applied sociology] (3rd ed.). Tehrān, Iran: Šerkat-e Sahāmi-ye Enteshār.
- Rafipoor, F. (2015). *Kand-o-kāvāhā va pendāštehā: moqadame'i bar ravešhā-ye šenāxte jāme'e va tahqiqāte ejtemā'i* [Excavations and assumptions: an introduction to the methods of social cognition and social research] (22nd ed.). Tehrān, Iran: Šerkat-e Sahāmi-ye Enteshār.
- Ritzer, G. (2016). *Nazarye-ye jāme'ešenāsi* [Sociological Theory] (3th ed. H. Nayebi, Trans.). Tehrān, Iran: Ney. (Original work published 2011)
- Rocher, G. (1997). *Jāme'ešenāsi-ye Talcott Parsons* [Talcott Parsons and American sociology] (A. Nikgozar, Trans.). Tehrān, Iran: Tebyān. (Original work published 1972)
- Sarfi, M., Sarfi, T., Aris, S., Zohouri, M., & Aeni, B. (2023). Religion and Migration: An Iranian Survey. *Migration Letters*, 20(S4), 470–480. doi: 10.59670/ml.v20iS4.3871
- Shmid, M. (1993). The Concept of Culture and Its Place within a Theory of Social Action: A Critique of Talcott Parsons's Theory of Culture. In R. Münch, & N. J. Smelser (Eds.), *Theory of Culture*. Berkeley: University of California Press.
- Simmel, G. (1993). Kalānšahr va hayāt-e zehni [The Metropolis and Mental Life] (Y. Abāzari, Trans.). *Journal of Social Sciences letter/Sociological Review*, 2(3), 53-66.
- Swanson, G.E. (2013). *Moteghayyerhā-ye olguyi* [pattern variables]. In J. Gould, & W. Kolb, *Farhang-e Olom-e Ejtemā'i* [A Dictionary of the Social Sciences] (M.J. Zahedi, Ed.). Tehrān, Iran: Māzeyār. (Original work published 1964)
- Swedberg, R. & Granovetter, M. S. (2016). *Jāme'ešenāsi-ye eghtesādi-ye sāxt-e ejtemā'i va koneš-e eqtesādi* [Principles of economic sociology] (A.A.Saeidi, Trans.). Tehrān, Irān: Tisā. (Original work published 2003)

- Tavasoli, G.A. (2003). *Nazariyehā-ye jāme'ešenasi* [Sociological theories] (11th.ed.). Tehrān, Iran: Samt.
- Thompson, K. (1996). Naql-e qolhā-ye kelidi dar jāme'ešenāsi [Key quotations in sociology] (1sted., N. Tavakoli, Trans.). Tehrān, Iran: Našr-e Sāles. (Original work published 1995)
- Turner, J. H. (2013). *Nazariyehā-ye novin-e jāme'ešenaxti* [Contemporary sociological theory] (1sted.; A.A. Moghaddas, & M. Soroosh, Trans.). Tehrān, Iran: Jāme'ešenāsān. (Original work published 2013)
- Wallace, R. A., & Wolf, A. (2017). *Nazariyehā-ye jāme'ešenasi: Gostareš-e sonnat-e kelāsik* [Contemporary sociological Theory: continuing the classical tradition] (4th eds.; M. Dawodi, Trans.). Tehrān, Iran: Našr-e Sāles. (Original work published 1995)
- Weber, M. (1968). *Eqtesād va jāme'e* [wirtschaft und Gesellschaft = Economy and Society] (A. Manučehri, & M. Turābi, Trans.). Tehrān, Iran: Samt. (Original work published 1968)
- Yahak, S., & Keshavarz Dizjini, S. (2021). *Rasad-e arzešhā-ye axlāqi dar jāme'e Irān; baresi ravand-e taghir-e arzešhā-ye axlāqi tey-e panj dahe-e axir* [Monitoring moral values in Iranian society; Examining the change process of moral values during the last five decades]. Tehrān, Iran: Pažuhešghah-e Farhang, Honar va Ertebātāt.
- Zheng, D., Liang, Z., & Ritchie, B. W. (2020). Residents' social dilemma in sustainable heritage tourism: the role of social emotion, efficacy beliefs and temporal concerns. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(11), 1782-1804. doi: 10.1080/09669582.2020.1760288

مقاله پژوهشی

«زرنگی» در زندگی روزمره: بررسی برخی علل جامعه‌شناختی ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی در کلانشهر تهران

سیدحسین نوی^{۱*}، فاطمه سلمانی^۲

دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۶؛ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۰

چکیده

انسان‌ها همواره در جامعه برای رفع نیازهای خود با یکدیگر در کنش متقابل هستند. امروزه این تعامل با چالش‌های زیادی مواجه شده است. یکی از این چالش‌ها، ترجیح افراطی اهداف و منافع فردی و شخصی و نادیده گرفتن منافع دیگری و مصالح جمعی است. در جامعه ایران، این مسئله دارای سابقه است، اما اکنون به صورت حادی درآمده است. هدف اصلی این پژوهش، بررسی علل ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی در زندگی روزمره شهروندان تهرانی بوده است. حجم نمونه در این پیمایش از طریق فرمول کوکران به تعداد ۳۸۵ نفر برآورد شد و داده‌های مورد نیاز، به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای از مناطق ۱، ۷، ۱۱، ۱۴ و ۲۰ تهران در زمستان ۱۳۹۹ جمع‌آوری شد. تبیین نیز بر اساس مفاهیم مأخوذ از نظریه‌های فرهنگ-بنیاد پارسونز (بی‌طرفی عاطفی)، مرتون (گروه مرجع و نوآوری) و هومنز (قضیه محرک) و تلفیق آن‌ها صورت گرفت. برای این منظور از آزمون‌های دو و چندمتغیره کمک گرفته شد. یافته‌ها نشان داد که حتی در شرایط ترومایی کرونا، که طبق برخی نظریه‌های دورکیمی، می‌باید افراد به علت گسترش حلقه «ما»، مصالح جمعی را برای منافع فردی مقدم بدانند، تعداد قابل ملاحظه‌ای از پاسخگویان (۹۴ درصد)، در حد «متوسط» و «زیاد» منافع فردی را بر منافع و مصالح جمع ترجیح می‌دهند. نگرش و فرهنگ زرنگی نقش اصلی را در این مسئله دارند. به‌طور مشخص، روشن شد که هر چه بی‌طرفی عاطفی، گرایش به گروه‌های مرجع، گرایش به نوآوری و گرایش به محرک بیشتر باشد، ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی نیز بیشتر است.

کلیدواژه‌ها: تقلب، دوراهی اجتماعی، زرنگی، کرونا، گروه‌های مرجع، منافع فردی، هومنز

۱. استادیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، استان البرز، ایران

nabavi@khu.ac.ir ✉

* نویسنده مسئول

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، استان البرز، ایران

fatemeh.salmani70430@gmail.com ✉

۱. مقدمه و بیان مسئله

یکی از مسائل مهم در هر جامعه‌ای که سبب تضعیف یا تقویت اخلاق در آن جامعه می‌گردد، انتخاب از میان دو نوع فایده است. کنشگران در زندگی روزمره همواره با گزینش‌هایی روبه‌رو هستند که می‌تواند در جهت اهداف و منافع شخصی خودشان، یا در جهت منافع و مصالح جمع و جامعه باشد. اما در بیشتر مواقع به منافع جمع، توجه و اعتنای چندانی صورت نمی‌گیرد (نبوی، ۱۴۰۱). به نظر می‌رسد در برهه‌ای از زمان جامعه در وضعیتی به سر می‌برد که تعقیب منافع فردی و منافع جمعی، باهم تعارضی ندارند و افراد در دستیابی به منافع فردی خود، هنجارمند عمل می‌کنند که در این صورت در آن جامعه نابرابری‌های اجتماعی احتمالاً کاهش می‌یابد. گاه شرایطی برای کنشگران پیش می‌آید که نفع فردی را بر نفع جمعی ترجیح می‌دهند، این امر باعث آشفتگی و بی‌هنجاری^۱ در جامعه می‌شود. در این شرایط کنشگر پا از حد و حدود خود فراتر می‌گذارد و منافع فردی را به‌عنوان بهترین گزینه انتخاب می‌کند و با بی‌توجهی به منافع جمعی باعث هنجارگریزی در جامعه می‌شود. این مسئله در ادوار مختلف تاریخ ایران، به‌ویژه از دوره قاجار به این سو، مشهودتر است. در این دوره که دوره‌ای پرتلاطم بود و تغییرات عمده‌ای در جامعه ایران به وقوع پیوست، نمونه‌هایی، گرچه با توصیف‌هایی متفاوت، ثبت شده است. اولیویه^۲ که در سال ۱۸۰۷ به ایران آمده بود در سفرنامه خود نوشته است:

ایرانیان پوشیده‌دل‌تر، مکارتر، خودجای‌کن‌تر و مزاح‌گوتر هستند. در شکستن پیمان و دروغ، آموخته‌تر باشند، چون بر تملق و چاپلوسی عادت کرده‌اند؛ در صورتی که طمع منفعتی داشته باشند، فروتنی به غایت نمایند (اولیویه، ۱۳۷۱، ۱۵۳).

گویینو^۳ نیز در سفرنامه خود اشاره می‌کند که:

در میان هر بیست نفر ایرانی که با این خلوص نیت ظاهری، اظهار تقدس و ورع می‌نماید، مشکل بتوان یک نفر را یافت که در باطن خلوص نیت و تقدس و ورعی داشته باشند... گویی این ملت بزرگ به موجب یک نوع پیمان معنوی یا مرموز موافقت کرده است متفقاً این ریاکاری را بپذیرند» (گویینو، ۱۳۸۵، ۷).

1. Anomie
2. Olivier
3. Gobineau

درباره گرفتن رشوه و انعام، سون‌هدین^۱ نیز می‌نویسد که:

او [ایرانی اهل استان فارس] همیشه میل شدیدی به پول دارد، و هیچ توجهی به این که آیا روش به دست آوردن آن درست است یا خیر، ندارد. حتی افراد نسبتاً رده بالا هم خود را آنقدر خوب نمی‌دانند که انعامی را نپذیرند (جوادی‌یگانه، ۱۴۰۱).

همان روحیه منفعت‌طلبی فردی، گرچه با کمیت و کیفیتی متفاوت، اکنون نیز تداوم دارد. نه تنها بطور نظری که برای آن نگرش و ایستار نیرومندی وجود دارد^۲، بلکه بطور عملی نیز در سطح وسیعی رواج دارد: به عنوان نمونه، نه فقط در فعالیت‌های آموزشی و تولیدات صنعتی، که در تولید مواد غذایی نیز، تقلب‌هایی صورت می‌گیرد که گاهی برخی از آنها کشف و در رسانه‌ها گزارش می‌شوند^۳. فعالیت‌های مالی و اداری نیز در کلان‌شهر تهران همواره و چه بسا به مراتب بیشتر از سایر عرصه‌ها، در معرض منفعت‌جویی برخی از کنشگران بوده است: همیشه و به کرات خبرهای زیادی از فسادهای مالی و اداری، به ویژه در قسمت‌های مدیریتی (مثلاً حقوق نجومی) و بانکداری (مثلاً اختلاس‌ها) بازتاب می‌یابد که به علت کثرت زیاد نمی‌توان گزارشی حتی مجمل از آنها ارائه داد^۴. همه اینها نمونه‌ها و مصادیقی - گرچه معدود اما معرّف - از ترجیح منافع شخصی بر مصالح جمعی، در ابعاد مختلف هستند.

1. Sven A. Hedin

۲. براساس یکی از نظرسنجی‌های انجام شده مرتبط با ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی شهروندان تهرانی، ۵۸.۱ درصد از پاسخ‌گویان منافع شخصی خود را اولویت قرار دارند و ۳۱.۹ درصد منافع عمومی را انتخاب نمودند و ۷۴.۵ درصد افراد اعتقاد داشتند که منافع خودشان را بر منافع عمومی ترجیح می‌دهند و چیزی در حدود ۲۵ درصد افراد مخالف این امر بودند (محمدی شکیبا، ۱۳۷۹). همچنین در یکی از پیمایش‌های ملی، ۱۶.۳ درصد موافق زرنگی (انجام امور به نفع خود) هستند. حدود ۵۵ درصد نیز به عنوان مصداقی از زرنگی و فرصت‌طلبی، تصریح می‌کنند که «بیشتر مردم اگر موقعیتی گیرشان بیاید سر همدیگر را کلاه می‌گذارند» (دفتر طرح‌های ملی، ۱۳۹۵، ۴۱۷). بیش از نیمی از پاسخگویان پیمایش‌های ملی (از ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۸) نیز اذعان دارند که ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی در جامعه وجود دارد (یاهک و کشاورز دیزجینی، ۱۴۰۰، ۱۷).
۳. تولید و توزیع انبوه کره تقلبی از روغن پالم (خبرگزاری ج.ا.ا-ایرنا، ۷ دی ۱۳۹۸)، رنگ‌دهی به مرکبات نارس (خبرگزاری ج.ا.ا، ۹ آبان ۱۳۹۴)، عسل تقلبی، (خبرگزاری ج.ا.ا، ۱۳ آذر، ۱۳۹۷)، تقلبی بودن بیشتر تولیدات آبیوم و آب‌لیمو (خبرگزاری ج.ا.ا، ۴ مهر ۱۳۹۴)، کارگاه‌های غیرمجاز تولید شیره تقلبی (خبرگزاری ج.ا.ا، ۱۶ بهمن ۱۳۹۷)؛ تقلبی و جعلی بودن برخی محصولات زعفران (خبرگزاری ج.ا.ا، ۱۲ آبان ۱۳۹۲).
۴. با این حال، لازم می‌آید که حداقل به برخی از اختلاس‌ها و فسادهای مشهور اشاره کرد: اختلاس ۱۲۳ میلیارد تومانی خداداد و رفیق دوست، اختلاس ۴ میلیارد تومانی جزایری، اختلاس ۳ هزار میلیارد تومانی امیرخسروی و خاوری، اختلاس ۱۸ هزار میلیارد تومانی زنجانی، گم شدن دکل نفتی ۵۲۰ هزار میلیارد تومانی، و... از جمله اختلاس ۲۹ هزار میلیارد ریالی (فارس، ۷ مهر ۱۴۰۲)، و فساد مالی ۱۴۰ هزار میلیارد تومانی چای دیش (مهر، ۲۰ آذر ۱۴۰۲).

طبق شواهد مذکور - که مشتی از خروار محسوب می‌شوند - شاید بتوان گفت برخی از مشکلات موجود در جامعه و در شهر تهران (به نمایندگی از جامعه ایران)، در اصل، ناشی از در اولویت قرار دادن نفع شخصی توسط شهروندان است. تقلب، فساد، اختلاس و... همه در واقع از ترجیح منافع فردی و بی‌اعتنایی به مصالح و صحت و امنیت سایر افراد جامعه، بر می‌خیزد. این امر نوعی بی‌اخلاقی به شمار می‌آید و باعث ایجاد مسائل اجتماعی گوناگون و مهمی از جمله، بی‌هنجاری اجتماعی می‌گردد که خود سرمنشأ مسائل دیگری واقع می‌شود.

اکنون با توجه به مدعای فوق (مبنی بر این که بیشتر کنشگران در زندگی روزمره خود، منافع شخصی خود را بر منافع و مصالح جمع و جامعه ترجیح می‌دهند)، و برخی شواهد مؤید آن، سؤال اصلی این است که میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی در زندگی روزمره شهروندان تهرانی چقدر است؟ و اگر عجزاً از علل یا دلایل اقتصادی آن صرف‌نظر کنیم، این ترجیح، به چه علل یا دلایل دیگری روی می‌دهد؟

گذشته از این که تغییرات دو دهه اخیر در عرصه تکنولوژی دگرگونی‌هایی در خلق و خوی کسب‌وکار ایرانی‌ها ایجاد کرده است (آیینی و دیگران، ۲۰۲۳)، بررسی علل ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی در بین شهروندان تهرانی از دو دیدگاه نظری و کاربردی حائز اهمیت است؛ یعنی هم پژوهشی بنیادی محسوب می‌شود، که یافته‌های حاصل از آن کمک می‌کند تا نظریه‌سازی برای تبیین این مسئله، بهتر و کامل‌تر صورت بگیرد و هم مطالعه‌ای کاربردی است که می‌توان با آگاهی دقیق از سازوکارهای دخیل، نتایج حاصله را در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های فرهنگی مورد استفاده قرار داد.

جامعه ایران، جامعه‌ای است که از دوره ناصری تا کنون دچار تغییرات مهمی شده است. شاید همانند جامعه فرانسه بتوانیم علت این تغییرات گاهی شدید را، «فردگرایی» بدانیم (نبوی، ۱۴۰۱، ۸-۹). این دگرگونی‌های اجتماعی یکی از سرمایه‌های فرهنگی^۱ پراهمیت، یعنی «دین» را تضعیف کرده است (صرفی و دیگران، ۲۰۲۳). حاصل آن تخریب اخلاق (یعنی نیروی کنترل‌کننده درونی) بوده است. در چنین شرایطی ترجیح منافع شخصی، و

۱. نه به معنای بوردیوی، بلکه به معنای دیگر.

تجمع آن (بودون و بوریکو، ۱۳۸۵، ۱۶۹)، مبدل به بی‌هنجاری و تهدیدی جدی برای نظم اجتماعی می‌شود. این وضعیت در بخش گزلفاشفتی‌تر جامعه ایران- یعنی کلانشهر تهران- روی داده است و از آنجا که تهران محل انتقال و صدور انواع پدیده‌ها و مسائل (از جمله مدرنیت) به دیگر نقاط جامعه ایران است، بنابراین، بیشتر لازم می‌آید که کمیت و کیفیت این مسئله در زندگی روزمره مردم این شهر به خوبی کاویده شود.

۲. پیشینه تحقیق

از میان پژوهش‌های انجام یافته چند نمونه از مربوطترین آنها - که از دستاوردها و ضعف‌های آنها در جهت بهبود پژوهش حاضر کمک گرفته شده - بیشتر مورد توجه بوده‌اند:

نیلسون^۱ (۲۰۰۰) در یک پیمایش، به دلایلی که باعث می‌شود رانندگان سوئدی [به عنوان مصداقی از ترجیح منفعت فردی بر منفعت جمع] قوانین ترافیکی را نادیده بگیرند، دست یافت. برخی از رانندگان، رانندگی را خطر نمی‌دانند و رفتار خودشان در رانندگی را بهتر از دیگران می‌دانند. تصور می‌کنند که هیچ‌گاه تصادف نمی‌کنند و خودشان را جزئی از جامعه رانندگان خودرو می‌پندارند تا بخشی از جامعه کشور سوئد. این پژوهش نگرش افراد سوئدی را به دور زدن قانون را نشان داد و گویای آن بود که افراد برای نادیده گرفتن قوانین ترافیکی طبق عقاید خود عمل می‌کند و آن را توجیه می‌کنند (جوادی‌یگانه و هاشمی، ۱۳۸۴، ۱۴۹-۱۵۰). در این پژوهش فقط روی قشر و گروه خاصی و با توجه به ترکیب علل جامعه‌شناختی و روان‌شناختی تأکید شده است.

لینگ و همکاران^۲ (۲۰۲۰) پیمایشی را تحت عنوان «اثرات و ویروس کرونا بر رفتارهای اجتماعی از منظر مسئله اجتماعی» در کشور مالزی به انجام رساندند. در این پژوهش، به تأثیرات همه‌گیری ویروس کرونا بر رفتار مردم پرداخته شده بود که به خرید بیش از حد و عدم رعایت دستورات دولت و قانون در بین افراد توجه داشت. افراد در موقعیت‌های واقعی تحت آزمایش قرار گرفته بودند. اغلب پاسخگویان به دلایل جامعه‌شناختی (ترس، عدم اطمینان،

1. Nilsson
2. Ling, et al.

طمع و رفتارهای منفعت طلبانه) گرایش به منافع فردی داشتند. نتیجه این بود که نظریه‌های مسائل اجتماعی در درک بهتر واکنش‌های اساسی رفتار انسان در زمان بحران‌هایی که سلامت انسان‌ها را به خطر می‌اندازد کمک بهتری می‌کند و زمانی که یک مسئله همه‌گیر گریبان ملت‌ها را می‌گیرد، دولت‌ها می‌توانند انگیزه لازم در میان اجزاء آن جامعه را به وجود آورند که این انگیزه باعث تقویت روحیه همکاری و سازگاری در میان جامعه درگیر خواهد شد.

یانگ و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «پارادوکس تأمین منابع در تیم‌های کارآفرینی: بین منافع شخصی و شرکت‌های جمعی» به بررسی تنش بین اعتماد به یک تیم کارآفرینی و تلاش‌های جمعی برای دستیابی به موفقیت و جلوگیری از منافع شخصی آنان پرداختند. نتایج نشان داد زمانی که سرمایه‌گذاران منافع شخصی خود را در خطر می‌دیدند، حس اعتماد قوی در آنان ایجاد نمی‌شد و به منافع جمعی شرکت‌ها بی‌توجه بودند. اما وقتی که یک قرارداد رسمی در میان بود که دستیابی به سود و به حداقل رساندن زیان‌شان را تضمین می‌کرد، در جهت تأمین منابع اقدام می‌کردند.

پژوهشی توسط قادری و القونه (۱۳۹۶) با عنوان «میزان فردگرایی خودخواهانه و عوامل مرتبط با آن در بین دانشجویان دانشگاه شیراز» به انجام رسیده است. روش در این پژوهش پیمایش بود که با یک نمونه ۳۸۷ نفری اجرا شد. فرضیه حاصل از نظریه دورکیم مبنی بر این که بین دینداری و فردگرایی خودخواهانه، رابطه معناداری وجود دارد، تأیید شد. اما ادعای وجود رابطه معناداری بین سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده خانواده و فردگرایی خودخواهانه تأیید نگردید. در انتها بین طبقه‌های افراد و فردگرایی خودخواهانه رابطه معناداری مشاهده شد. همچنین، تأیید شد که افراد طبقه متوسط، فردگرایی خودخواهانه کمی‌تری نسبت به سایرین داشته‌اند. به‌علاوه، بین متغیرهای زمینه‌ای پژوهش، از جمله بین جنسیت و میزان فردگرایی خودخواهانه، رابطه معناداری وجود نداشت. ولی بین سن و میزان فردگرایی خودخواهانه رابطه معناداری وجود داشت.

جوادی‌یگانه (۱۳۸۳) در رساله دکتری خود با عنوان «بررسی تعارض میان نفع فردی و نفع جمعی و عوامل مؤثر بر رفتار مردم در این موقعیت» از دو روش پیمایش و شبیه‌سازی

1. Yang, et al.

استفاده کرده است. حجم نمونه در این پژوهش، ۷۳۰ نفر از افراد بالای ۱۵ سال ساکن شهر تهران بودند و همچنین در قسمت شبیه‌سازی از ۵۰ دانشجو استفاده شد به طوری که با استفاده از رایانه دو بازی «دوراهی کالای همگانی» و «دوراهی منابع اشتراکی» را انجام دادند. فرضیات تحقیق شامل رابطه عوامل موقعیتی، شخصیتی و فضای کنش به رفتار افراد در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی مورد تأیید قرار گرفتند. نتایج بررسی حاکی از آن بود که حداکثر مقدار رفتار همیارانه مردم در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی ۴۰ درصد است.

بقائی سرابی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «عوامل مؤثر بر تقدم منافع فردی بر منافع جمعی در شهر زنجان» ۴۰ نفر از شهروندان زنجان را به عنوان نمونه برگزید. با رویکرد پارسونزی، چهار فرضیه صورت‌بندی شد: فقدان همذات‌پنداری شهروندان با جمع، فقدان خودتنظیمی آنها، بی‌هنجاری، و اختلال رابطه‌ای، باعث تقدم منافع فردی بر منافع جمعی می‌شود. هر چهار فرضیه مورد تأیید قرار گرفت. تحلیل چندمتغیره نیز نشان داد که ابتدا اختلال هنجاری و سپس اختلال رابطه‌ای عوامل موثرتری در افزایش تقدم منافع فردی بر منافع جمعی هستند (بقائی سرابی، ۱۳۹۴). بقائی گرچه از مدل اجیل پارسونز کمک گرفته، اما از متغیرهای الگویی وی، که گاهی تبیین بهتری در اختیار می‌گذارد و نقش سازوکارهای روانی-فرهنگی را در گذار از گماین‌شافت به گزلفشافت لحاظ می‌کند، صرف نظر کرده است.

نبوی در پژوهشی با عنوان «فردگرایی و جمع‌گرایی در ایران: تحلیلی از وضعیت اخلاق اجتماعی» با الهام از رویکرد دورکیم^۱ (دورکیم، ۱۳۹۱) به تحلیل ثانویه داده‌های پیمایش‌های ملی از ۱۳۵۳ تا ۱۳۹۴ پرداخته است (نبوی، ۱۴۰۱). در این گزارش یافته‌های حاکی از جمع‌گرایی یا فردگرایی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. «در سال ۱۳۵۳ به علت دینداری شدیدتر و اخلاقی‌بودن قوی‌تر جامعه، به نظر می‌رسد جمع‌گرایی و گرایش‌های فرهنگی جمع‌گرایانه نفوذ و سلطه بیشتری داشته است. اما در سال ۱۳۹۵ دینداری و اخلاق ضعیف شده است. ازسوی دیگر، مصادیق و شاخص‌ها و نشانه‌های فردگرایی خودمحورانه نیز گسترده‌تر شده‌اند» (نبوی، ۱۴۰۱، ۳۷). در این پژوهش،

فردگرایی و جمع‌گرایی هم از نظر ارزش‌های فرهنگی و هم از نظر مصرف فرهنگی در پیمایش‌های ملی چندگانه مورد مطالعه قرار گرفته است.

بیشتر پژوهش‌های ذکرشده ترجیح داده‌اند مستقیماً یا غیرمستقیم از زاویه دید عقلایی به تبیین مسئله پردازند. جوادی‌یگانه و هاشمی از رویکرد انتخاب عقلانی نگاه کرده‌اند. اما جز لینگ و همکارانش، کسی از زاویه سازوکارهای ناعقلانی و روان‌شناختی نگاه نکرده است. از آنجا که نظریه‌های مقدم بر انتخاب عقلانی - یعنی پارسونز، مرتون و هومنز - از نظر تأکید بر سازوکارهای روان‌شناختی تر تا عقلایی‌تر، تبیین‌های متقاعدکننده‌تر و پذیرفتنی‌تر ارائه می‌دهند و وفاق بیشتری بر روی آنها وجود دارد، برای ارائه تبیینی متفاوت از تبیین‌های قبلی، چه بسا بهتر باشد که از آنها کمک گرفته شود.

۳. چارچوب نظری

برای فراهم آوردن تبیینی کافی، لازم است که از میان نظریه‌های جامعه‌شناختی، مناسب‌ترین نظریه‌ها و مفاهیم، برای تبیین ترجیح منافع فردی بر منافع جمع‌شناسایی و برای هدف خاص این پژوهش صورت‌بندی شوند. نظریه‌های برگزیده و مورد استفاده در اینجا، گرچه انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی فرهنگی یا مطالعات فرهنگی نامیده نمی‌شوند، اما تصریحاً یا تلویحاً، تبیینی فرهنگ‌بنیاد ارائه می‌دهند^۱ و سازوکارهای روانی را لحاظ می‌کنند. در اینجا، برای تبیین مناسب، از شیوه نظریه‌شناس برجسته، لوئیس کوزر^۲ (۱۳۷۳) پیروی کرده‌ایم.

۳-۱. نظریه پارسونز: متغیرهای الگویی

یکی از مفاهیم مهم در نظریه پارسونز^۳، مفهوم متغیرهای الگویی است. «متغیرهای الگویی انواع جهت‌گیری‌ها نسبت به کنش، نقش‌ها یا روابط اجتماعی‌اند که چند گزینه

۱. پارسونز زمانی خود را «جبرگرای فرهنگی» می‌نامید و فرهنگ، نقش بسیار مهمی در نظریه وی داشت (اشمید، ۱۹۹۳، ۸۹-۱۱۳). مرتون نیز در اغلب مواقع به ویژه در مدل کجروی از نقش و تأثیر ارزش‌ها و هنجارها سخن می‌گوید. هومنز گرچه کمتر از آن دو، ولی تحت تأثیر التون مایو، زمان مستوفایی را صرف مطالعه آثار انسان‌شناسی از جمله مالینوفسکی و رادکلیف براون کرده بود (اپ و ویپلر، ۱۳۹۴، ۱۱۸).

2. Coser

3. Parsons

دوبخشی را برای معنادادن به یک وضعیت، در اختیار می‌گذارند» (پارسونز و شیلز، ۱۹۶۲، ۷۶-۷۷). از نظر پارسونز «متغیرهای الگویی، محیطی است که جهت‌گیری‌های کنشی را در سطح ارزش‌های فرهنگی، هنجارها و نقش‌های اجتماعی، تمایلات شخصی و الگوی‌های رفتاری مشخص می‌کند. این متغیرها که به صورت دوقطبی مطرح شده‌اند، امکان مقوله‌بندی تصمیمات گرفته‌شده توسط کنشگران، سوگیری ارزشی فرهنگ یا خاستگاه هنجاری مرتبط با نقش‌های را فراهم می‌آورند» (ترنر، ۱۳۹۴، ۸۲).

این ایده در آغاز با پنج جفت متقابل جهت‌گیری کنشی، تعریف شده بود: «جهت‌گیری عام‌گرایی در برابر خاص‌گرایی؛ جهت‌گیری اکتسابی در برابر انتسابی؛ جهت‌گیری خاص در برابر مبهم؛ جهت‌گیری بی‌طرفی عاطفی در برابر عاطفی؛ و جهت‌گیری به سوی خود در برابر جمعی» (موتش، ۱۳۹۴، ۳۰).

اما پارسونز سرانجام در نوشته‌های جدیدتر خود روی عام‌گرایی-خاص‌گرایی، دستاورد-ماهیت، واکنش عاطفی-بی‌طرفی عاطفی، ویژگی [ویژه‌نگری]-پخش [درهم‌نگری] متمرکز شد (روشه، ۱۳۷۶، ۷۰-۷۱). از میان مفاهیم موجود، به نظر می‌رسد مفهوم بی‌طرفی عاطفی تبیین بهتری فراهم می‌آورد.

۲-۳. نظریه مرتون: گروه مرجع و بی‌هنجاری

مرتون و کیت^۱، دیدگاه خود را درباره گروه مرجع^۲، در تحقیق سرباز آمریکایی پرورش داده‌اند. آن‌ها - به ویژه مرتون ملهم از پارسونز (پارسونز و شیلز، ۱۳۷۸، ۹۶-۹۸) - در نقد مفهوم هم‌نوايي در تحقیق مذکور می‌نویسند:

نگرشی که در این تحقیق به عنوان هم‌نوا توصیف شده با مفهوم هم‌نوايي اجتماعی که جامعه‌شناسان به کار می‌برند، کاملاً متضاد است. زیرا هم‌نوايي اجتماعی معمولاً دلالت بر هم‌نوايي با هنجارها و انتظارهای

1. Parsons & Shills

2. Merton & Kitt

۳. رانسیمین می‌گوید که «گرایش‌ها، آرزوها، و غم‌های مردمان به میزان زیادی بستگی دارد به چارچوب مرجعی که مردم در آن جای می‌گیرند» (رانسیمین، ۱۹۶۶، ۹؛ به نقل از تامپسون، ۱۳۹۲، ۱۸۳). آبرکرامبی و همکاران وی نیز به‌طور کامل‌تری، توضیح می‌دهند که: «اشخاص در مقام شکل دادن به سلوک‌ها و باورهای خود، در به انجام رساندن کارهایشان، خود را با شخص دیگر یا گروه‌هایی از اشخاص دیگر که سلوک‌ها، باورها، و اعمالشان را در خور و نمونه می‌دانند مقایسه می‌کنند یا از روی تصویر آنها به ترسیم هویت خودشان می‌پردازند» این افراد یا گروه‌های مورد مراجعه «گروه‌های مرجع» نامیده می‌شوند (آبرکرامبی و همکاران، ۱۳۷۰، ۳۱۵).

رایج در گروهی دارد که فرد عضویت در آن گروه دارد. اما در تحقیق مزبور منظور از همنوایی، این نیست. بلکه همنوایی با هنجارهای کاملاً متفاوتی است که در رسوم اخلاقی رسمی نظامی وجود دارد. در واقع این همنوایی را می‌توان «جهت‌گیری مثبت نسبت به هنجارهای گروه‌های غیرعضویت دانست که به عنوان چارچوب مرجع پذیرفته می‌شود» (مرتون و کیت، ۱۳۷۸، ۲۶۲).

از نظر مرتون و همکارش، این نوع همنوایی، در واقع ناهمنوایی با هنجارهای درون‌گروهی محسوب می‌شود. به نظر آنها این جهت‌گیری مثبت فرد نسبت به گروه‌های مرجع غیرعضویتی دارای کارکردهایی دوگانه است: «یکی این که به او کمک می‌کند تا به آن گروه راه یابد و دیگر، سازگاری گروهی را که بعداً عضو آن می‌شود تسهیل می‌کند» (مرتون و کیت، ۱۳۷۸، ۲۶۳). به عقیده آنها این جهت‌گیری مثبت نسبت به هنجارهای گروه‌های مرجع غیرعضویتی، «با گذر از بین گروه‌های عضویت - واقعی یا خیالی - صورت می‌گیرد و پیامدهای کارکرد مناسب یا نامناسب آن بستگی به ویژگی بازی یا بسته بودن ساختار اجتماعی‌ای دارد که جریان مزبور در آن روی می‌دهد». به نظر آنها «رفتار گروه مرجع، بستگی آشکار به مشروعیتی دارد که به مقررات نهادی نسبت داده می‌شود» (مرتون و کیت، ۱۳۷۸، ۲۶۴). این نسبت دادن‌های مشروعیت به مقررات آن نهاد، روی انواع مقایسه‌های بین‌گروهی و بین‌فردی تأثیر می‌گذارد (مرتون و کیت، ۱۳۷۸، ۲۶۷). افراد منزوی گروه کسانی هستند که مشروعیت زیادی برای مقررات درون‌گروهی قائل نیستند و به تدریج به هنجارهای گروه غیرعضویتی نگرش مثبت پیدا می‌کند. به نظر آنها فرایندی مشابه در شرایطی متفاوت در جامعه روی می‌دهد:

افراد طبقه پائین‌تر می‌خواهند هویت خود را از طریق طبقه برتر مشخص کنند» از این رو، پدیده گروه مرجع، در واقع همان «پدیده پذیرش ارزش‌های فردستان از سوی فرودستان است» (مرتون و کیت، ۱۳۷۸، ۲۶۷).

مرتون گروه مرجع را بر اساس مفهوم همنوایی در پژوهش استوفر تحلیل می‌کند. اما در مدل مشهوری که درباره تبیین انواع کجروی صورت‌بندی کرده است (مرتون، ۱۹۳۸)، باز همنوایی به عنوان یکی از چهار شیوه سازگاری نقش مهمی دارد. او همانند با دورکیم (دورکیم، ۱۳۶۹) باور دارد که:

نیروهای اجتماعی تحمیل شده به انسان، کاملاً تعیین‌کننده او نیستند». انسان‌ها در جایگاه‌های گوناگون ساختار اجتماعی، انتخاب‌هایی را انجام می‌دهند که با جایگاه اجتماعی آن‌ها متناسب

است و بر سر نوشت آنها تأثیر متفاوتی می‌گذارد. گاه در دوره‌ای از زندگی برخی از کنشگران در رسیدن به اهداف خود ناکام می‌ماند. حال ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی اعتبار گذشته خود را دست می‌دهد و بسیاری از کنشگران، پا از دایره هنجارها و رفتارهای محترمانه و شناخته شده جامعه بیرون می‌گذارند. به نظر وی «ناهنجاری‌ها، نتیجه اختلال در الگوهای اجتماعی ... است ... زمانی که در اجتماع برای دستیابی به اهداف با بهره‌گیری از ابزار پذیرفته شده مانعی به وجود آید، کنشگر در درصدد آن برمی‌آید که از ابزاری (غیر معمول) برای رسیدن به موفقیت بهره گیرد (به نقل از: کوزر و فلک^۱، ۱۳۹۴، ۱۴۴-۱۴۷).

از این چشم‌انداز، مرتون، پنج شیوه انطباق را ارائه می‌دهد که شامل قبول یا رد اهداف فرهنگی از یک سو و وسایل نهادینه از سوی دیگر است. گاهی موضعی از رد و جانشینی نیز اتخاذ می‌شود. سازگاری با اهداف فرهنگی و وسایل نهادینه، معمولی‌ترین الگو از شکل رفتار است و پیوستن به این شیوه در حد قابل توجهی برای حفظ جامعه‌ای با ثبات ضروری است. اما اگر یکی از این دو پذیرفته نشوند، گونه‌شناسی بدین صورت در می‌آید: نوآوری (که در آن فرد با اهداف فرهنگی سازگار می‌شود بدون آنکه هنجارهای نهادی حاکم بر وسایل را بپذیرد)؛ آیین‌گرایی (ترک یا کاهش میزان آرزوها، همراه با تمرکز بر وسایل)؛ انزواطلبی یا کناره‌گیری (چشم‌پوشی از اهداف و وسایل)؛ و شورش (وضعیتی که سیستم نهادی، مانعی بر سر راه رسیدن به اهداف مشروع تلقی می‌شود در نتیجه ارزش‌های جدید به وجود می‌آیند و وسایل جدیدی برای تحقق آن‌ها شکل می‌گیرند) (گروثرز^۲، ۱۳۷۸، ۱۴۹-۱۴۷).

مرتون اضافه می‌کند:

در طبقه اجتماعی متوسط رو به پایین، موفقیت اجتماعی ارزش والایی شمرده می‌شود، ولی وسایل رسیدن به آن همیشه مهیا نیست. در این حالت آنومی به معنای نخستین آن وجود دارد: ساختار اجتماعی بخشی از جمعیت را به «نوآوری» ترغیب می‌کند... (به نقل از: بودون و بوریکو^۳، ۱۳۸۵، ۶۶۱)

۳-۳. نظریه هومنز: تبادل

از نظر هومنز^۴ تمام اعمالی که کنشگر در ارتباط با جامعه از خود بروز می‌دهد دارای چهار بُعد اصلی است که به ترتیب عبارت‌اند از: فعالیت (رفتاری که بر محیط اطراف کنشگر تأثیر

1. Fleck
2. Grothers
3. Boudon & Bourricaud
4. Homans

می‌گذارد)، کنش متقابل (رفتاری که متأثر از رفتار دیگران است)، احساس (وضعیتی‌های طبیعی و درونی بدن انسان مانند ترس، گرسنگی، همدلی و نگرانی) و هنجارها (ارزش‌ها و مفاهیمی که در طول زمان برای کنشگر نهادینه شده است مانند: رعایت قوانین) (آپ و وپلر^۱، ۱۳۹۴، ۱۲۰). هومنز معتقد بود که همه رفتارهای انسان را می‌توان به کمک قضایای چندگانه تبیین نمود. در اینجا یکی از این قضایا به نام قضیه محرک، بیشتر از بقیه، برای تبیین مسئله مناسب است:

هرچه محرک‌های کنونی با محرک‌های سابق بیشتر شبیه باشند، این احتمال بیشتر وجود دارد که کنشگر همان عمل یا عمل مشابه را در وضعیت کنونی انجام دهد (آپ و وپلر، ۱۳۹۴، ۱۲۱).

اگر فردی در گذشته به انجام کنشی مبادرت کرده است که در آن زمان با پاداش روبه‌رو شده است، بنابراین، در هر شرایط و مکان دیگری که در حال و آینده قرار می‌گیرد به کنش‌های مشابه با کنش گذشته خود اقدام می‌کند.

۳-۴. تلفیق و فرضیه‌ها

در طبقه اجتماعی روبه‌پایین که موفقیت اجتماعی برای آنها ارزش والایی به شمار می‌رود، رمزگان تفسیر معنا، کنشگران را به «نوآوری» ترغیب می‌نماید. آن‌ها مطابق با تجربه‌های سابق خود، کنشی را انجام می‌دهند که قبلاً از آن فایده یا پاداش دریافت کرده باشند. به عبارت دیگر، کنشگران طبقه اجتماعی روبه‌پایین، اگر قبلاً در جایی توانسته‌اند، از هنجاری عدول کنند اما برخلاف انتظار، به نتیجه مطلوب و به مقصود رسیده باشند، در شرایطی مشابه، گویی به صورت شرطی شده، همان هنجارگریزی یا پرکتیس (گیدنز، ۱۳۹۶، ۳۳) را به مثابه یک اقدام موفقیت‌آمیز، انجام می‌دهند.

در این طبقه اجتماعی، کنشگران به علت تجربه محرومیت‌ها و ناکامی‌های گوناگون در جامعه‌پذیری اولیه و ثانویه‌شان، و به علت سروکار داشتن با انواع متعدد مسائل و مشکلات در زندگی روزمره، به ویژه در کنش متقابل با کنشگران غریبه و بیگانه، غالباً دچار نگرش دزدگی یا بی‌تفاوتی (زیمل^۲، ۱۳۷۲، ۵۸) و بی‌طرفی عاطفی هستند. همچنین به

1. Opp & Wippler
2. Simmel

علت تجربه انزوا در گروه، مشروعیتی برای هنجارهای درون‌گروهی قائل نیستند و در عوض، گرایش و همنوایی بالایی با ارزش‌ها و هنجارهای گروه مرجع غیرعضویتی‌شان می‌یابند. شاید به این علت که می‌خواهند هویت متفاوت، و متمایز بودن، و از این رو موفق بودنشان را به نمایش بگذارند تا بدین وسیله، در گروه، به رسمیت شناخته شوند. با این تلفیق مختصر، که پیوستگی درونی مفاهیم را برای ما آشکار می‌سازد، اکنون می‌توانیم فرضیه‌های تبیین‌کننده را صورت‌بندی نماییم:

- (۱) هر چه جهت‌گیری بی‌طرفی عاطفی بیشتر باشد، میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی بیشتر می‌شود.
- (۲) هر چه گرایش به گروه‌های مرجع بیشتر باشد، میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی بیشتر می‌شود.
- (۳) هر چه گرایش به نوآوری بیشتر باشد، میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی نیز بیشتر می‌شود.
- (۴) هر چه گرایش به محرک بیشتر باشد میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی نیز بیشتر می‌شود.

شکل ۱. مدل نظری تحقیق

۴. روش پژوهش

۴-۱. جامعه آماری و نمونه

این تحقیق با روش پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری آن شهروندان ۶۵-۱۵ سال ساکن مناطق ۲۲ گانه شهر تهران بوده‌اند. با استفاده از روش کوکران تعداد ۳۸۴ نفر به

عنوان حجم نمونه برآورد گردید. با این که جهت جبران ریزش پرسشنامه، چند درصد بیشتر در نظر گرفته شد، اما نهایتاً داده‌های ۳۸۵ پرسشنامه وارد نرم‌افزار SPSS گردید. روش نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت خوشه‌ای چندمرحله‌ای بوده است. بر اساس قشربندی مناطق ۲۲ گانه (قادری، ۱۳۹۷)، نواحی منتخب به شرح جدول شماره (۲) در نظر گرفته شدند.

جدول ۲. نواحی و محله‌های منتخب

منطقه	ناحیه	ناحیه منتخب	محله‌های منتخب
منطقه ۱	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۲، ۱۰	سوهانک، اوین
منطقه ۷	۱، ۲، ۳، ۴، ۵	۳، ۵	ارامیه، امجدیه- خاقانی
منطقه ۱۱	۱، ۲، ۳، ۴	۱، ۴	راه آهن، شیخ‌هادی
منطقه ۱۴	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶	۲، ۵	جوانمرد قصاب، استخر
منطقه ۲۰	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷	۱، ۲	جوادیه، دولاب

ابتدا از هر پنج پهنه قشربندی فوق، یک منطقه انتخاب شد: مناطق ۱، ۷، ۱۱، ۱۴ و ۲۰. سپس از این مناطق منتخب، ۲ ناحیه و سپس از هر کدام این نواحی، یک تا چند محله برگزیده شدند. در نهایت، از میان محله‌های مذکور، ۴ بلوک و از هر بلوک، گاهی تا چند آپارتمان و از هر آپارتمان یک پاسخگو انتخاب شد. انتخاب‌ها، در هر یک از مراحل، از نظر آماری به صورت تصادفی صورت گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسشنامه بود. عملیات پیش‌آزمون و گردآوری میدانی اطلاعات، در زمستان ۱۳۹۹ انجام شد.

۴-۲. تعریف مفهومی و عملیاتی مفاهیم/متغیرها

ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی. ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی، رمزگانی فرهنگی است که کنش‌های افراد را به صورت چشمگیری هدایت می‌کند. سوئدبرگ و گرانووتر با مراجعه به وبر^۱ که گفته بود «منافع ایدئال و مادی، و نه اندیشه‌ها، هستند که بر رفتار بشر مستقیماً حاکم‌اند» و بوردیو^۲ که تصریح کرده بود: «ترجیح منافع فردی بر منافع

1. Weber
2. Bourdieu

جمعی به صورت تاریخی، امری اختیاری و فاقد ثبات زمانی است»، می‌گویند که هرچه از زمان‌های گذشته به زمان آینده نزدیک می‌شویم، ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی نقش پررنگ‌تری یافته است و کنش‌های افراد را به‌طور بنیادی هدایت می‌کند. کنشگر تلاش می‌کند منافع خود را با منافع دیگران بسنجد و در بیشتر مواقع در چنین موقعیت‌هایی منافع خود را اولویت قرار می‌دهد. این ترجیح «هرچیزی را به صرف مادی، اخلاقی، مذهب، منافع بشری و غیره که بر انسان ... تأثیر بگذارد» در برمی‌گیرد (سوندبرگ و گرانووتر، ۱۳۹۵، ۴۸۳). به‌طور خلاصه، هنگامی که یک کنشگر در موقعیت‌های گوناگون اقدام به تصمیم‌گیری می‌کند معیار انتخاب را منافع شخصی خود می‌گذارد.

برای سنجش آن از گویه‌هایی با این مضامین بهره گرفته شد^۱: پنهان کردن ابتلا به کرونا، ترجیح خود و نه کس دیگر برای نشستن بر روی صندلی در مترو یا اتوبوس، نادیده گرفتن ممنوعیت‌های رانندگی هنگام تعجیل، برنگرداندن پولی که اشتبهاً به حساب واریز شده، نداشتن احساس مسئولیت در قبال سرنوشت دیگران، دست یافتن به جایگاه بالاتر در شغل به هر طریق، و شرکت در امتحان مجازی به جای فرد دیگر.

نوآوری. چنان که در بالا نیز اشاره شد، مرتون بر این باور است:

زمانی جامعه دچار نوعی آنومی و ناهنجاری می‌شود که تعادل میان اهداف و ارزش‌ها با راه‌های و امکانات موجود در جامعه به هم بریزد. به‌طوری‌که افراد جامعه قادر نباشند از طریق هنجارهای پذیرفته‌شده و وسایل مجاز به اهداف خود دست یابند در نتیجه نوعی رفتار در جامعه شکل می‌گیرد و آن را نوآوری نامید (به‌نقل از: محبوبی منش، ۱۳۹۱، ۲۵۷).

در اینجا، در ابزارها، وسایل، شیوه‌ها و راه‌های دستیابی به اهداف از نظر فرهنگی مشروع، نوآوری صورت می‌گیرد.

این مفهوم با چهار گویه با این مضامین سنجیده شد: منطبق نبودن قوانین در جامعه با خواسته‌های گروه‌های مختلف، استفاده از خط ویژه هنگام رانندگی برای فرار از ترافیک، دادن پول و انعام برای تسریع در کارهای اداری، و دست یافتن به اهداف به هر طریق ممکن.

۱. لازم به ذکر است که همه مقیاس‌ها مطابق با شیوه لیکرت (رفیع پور، ۱۳۹۴، ۲۳۹-۲۶۲) ساخته شده‌اند و همه گویه‌هایی که بعد از پیش‌آزمون در آن مقیاس‌ها باقی مانده‌اند (یعنی دارای آلفای کرونباخ بیش ۰/۷ بوده‌اند) و در اینجا، ذکر می‌شوند، در پرسشنامه نهایی به کار بسته شده‌اند. گویه‌ها در پرسشنامه به صورت محاوره‌ای پرسیده شده‌اند.

گروه‌های مرجع. گروه مرجع «گروهی است که افراد جامعه خود را با آن‌ها، مورد سنجش و قیاس قرار می‌دهند و با معیارهای آن‌ها، خود را ارزیابی می‌کند» (رفیع‌پور، ۱۳۸۲، ۱۳۳) و یا افراد رفتارها و جهت‌گیری‌های خود را مطابق با آن‌ها تنظیم و برمی‌گزیند یا در هنگام مقایسه، تصمیم‌گیری و گزینش‌های مختلف آن‌ها در نظر دارند و مطابق با آن‌ها عمل می‌کنند. برای تشخیص این که افراد تا چه حد خود را با گروه‌های مرجع مقایسه می‌کنند و برای انتخاب‌های خود از آنان پیروی می‌کنند و این که کدام گروه مرجع (سلبریتی‌ها، غربی‌ها، استادان و معلمان، یا دوستان و همالان) برای آنها اولویت دارند، از گویه‌هایی با این مضامین استفاده شد: پوشیدن لباس با مارک‌هایی که شخصیت‌های معروف هنری از آن مارک می‌پوشند، فرهنگ غربی به‌عنوان معیار برای الگو و پیشرفت در زندگی، تطبیق رفتار با لایه‌های فرهنگی جامعه (استادان و معلمان)، و داشتن رفتاری همانند با رفتار (همالان و) دوستان در زندگی.

بی‌طرفی عاطفی. در اینجا موضوع این است که «آیا بازیگر [کنشگر] می‌تواند توقع خشنودی عاطفی در پیوند [با دیگران] را داشته باشد یا نه» (والاس و ولف، ۱۳۹۶، ۷۱). کنشگر با کنار گذاشتن عواطف و احساسات خود، ممکن است «بی‌طرفی» را انتخاب کند. پارسونز در اولین صورت‌بندی خود از متغیرهای الگویی تصریح می‌کند که در بی‌طرفی عاطفی «انگیزه‌های احساسی مهار می‌شوند. به عنوان مثال، از یک دیوانسالار در یک سازمان یا از یک معلم در دادن نمرات انتظار می‌رود از نظر احساسی بی‌طرف باشد» (پارسونز و شیلز، ۲۰۰۱؛ نقل از: اپلرود و ادلس، ۱۴۰۱، ۴۳۲). سوانسون نیز تصریح می‌کند که «بی‌طرفی عاطفی یعنی خودداری از ارضای بی‌درنگ [انگیزه‌ها] به خاطر ارزیابی پیامدهای عمل» (سوانسون، ۱۳۹۲، ۷۵۲). این مفهوم با گویه‌هایی با این مضامین عملیاتی شد: تعهد به اصول حرفه‌ای در کارها، مساعدت به افراد طوری که حق افراد لایق‌تر ضایع نشود، دخالت ندادن احساسات انسانی در انجام وظایف، پارتی بازی نکردن برای کار آشنایان.

محرك. «اگر در زمان گذشته وجود یک محرك (انگیزه) خاص یا مجموعه‌ای از محرك‌ها فرصتی فراهم کرده باشد که در آن عمل شخص با پاداش روبه‌رو شده است، در این میان هر قدر وضعیت جدید کنشگر شبیه گذشته وی باشد احتمال این‌که کنشگر به انجام رفتار یا رفتاری شبیه به آن دست بزند، بیشتر است» (توسلی، ۱۳۸۰، ۳۹۴). برای سنجش این مفهوم گویه‌هایی با این مضمون به کار بسته شد: درس گرفتن از گذشته فردی، کار کردن در جایی که قدردان زحمات هستند، خرید از فروشگاه‌هایی که قبلاً تخفیفی داده‌اند، انجام امور بانکی در بانک‌هایی که به مشتریان احترام می‌گذارند.

۲-۴. روایی و پایایی ابزار سنجش

برای سنجش روایی مقیاس‌ها از اعتبار صوری که وابسته به قضاوت افراد متخصص است، بهره گرفته شد. برای روایی صوری، پرسشنامه طراحی شده در اختیار چند تن از پژوهشگران با تخصص مرتبط قرار گرفت و با راهنمایی و همفکری آنان، گویه‌های بازنمایی‌کننده مفهوم مورد نظر تدوین شد. همچنین برای سنجش پایایی متغیرها از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد. برای این منظور، پرسشنامه، پیش‌آزمون و سپس برای پایایی، ضریب مذکور برای مقیاس‌های آن محاسبه شد. بعد از کنار گذاشتن گویه‌هایی که باعث کاهش آلفای مقیاس مربوطه به کمتر از ۰/۷ می‌شدند، پرسشنامه نهایی تدوین و سپس به وسیله آن از نمونه‌ها، مطابق با جدول شماره (۲)، داده‌ها جمع‌آوری شد.

جدول ۳. ضرایب آلفای کرونباخ برای مقیاس‌ها

مقیاس‌ها/متغیرها	تعداد گویه	مقدار آلفای کرونباخ
نوآوری	۴	۰/۷۳۶
گروه‌های مرجع	۴	۰/۷۶۱
بی‌طرفی عاطفی	۴	۰/۷۳۹
محرك	۴	۰/۷۱۲
ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی	۷	۰/۸۲۳

۵. یافته‌ها

۱-۵. توصیف داده‌ها

در این قسمت، ابتدا داده‌ها در سه بخش متغیرهای جمعیت‌شناختی، متغیرهای مستقل و متغیر وابسته توصیف، و سپس تبیین خواهند شد.

پاسخگویان از نظر جنسیت، ۵۲/۴ درصد مرد و ۴۷/۶ درصد زن بوده‌اند. از نظر تأهل، ۲۲/۶ درصد مجرد و ۷۷/۴ درصد متأهل بوده‌اند. از نظر وضعیت اشتغال، ۴۵/۴ درصد از آنها شاغل و ۵۴/۶ درصد از آنها (با توجه به شرایط دوره کرونا) غیرشاغل بوده‌اند. شاغلین نیز عمدتاً مشاغل آزاد (۲۱/۸۱ درصد)، کارمند یا مدیر (۱۹/۲۲ درصد)، خانه‌دار (۱۶/۸۸ درصد)، کارگر (۱۵/۳۲ درصد)، و دیگر مشاغل بوده است. از نظر سنی، ۴/۵ درصد در گروه سنی ۱۵-۲۴، ۱۶/۸ درصد در گروه ۱۵-۳۴، ۳۷/۶ درصد در گروه ۳۵-۴۴، ۲۳/۲ درصد در گروه ۴۵-۵۴، و ۷/۹ درصد در گروه سنی ۵۵-۶۵ قرار داشته‌اند. از نظر تحصیلی ۱ درصد زیردیپلم، ۴۶/۱ درصد دیپلم، ۷/۳ درصد فوق‌دیپلم، ۳۱/۹ درصد کارشناسی، ۱۲ درصد کارشناسی ارشد و ۱ درصد نیز دکترا بوده‌اند. ۲۱/۲ درصد از پاسخگویان نیز از منطقه ۱، ۱۹/۲ درصد از منطقه ۷، ۲۰/۷ درصد از منطقه ۱۱، ۲۰/۲ درصد از منطقه ۱۴ و ۱۸/۷ درصد از منطقه ۲۰ بوده‌اند. از نظر مسکن، ۳۹/۴ درصد به صورت رهنی و اجاره‌ای، ۲۸/۳ درصد به صورت اجاره‌ای، ۲۷/۶ درصد دارای ملک شخصی و ۴/۷ درصد در خانه‌های سازمانی سکونت داشته‌اند. در ایام کرونا (۱۳۹۹)، مطابق اظهارات پاسخگویان، حدوداً نیمی از آنها کمتر از سه میلیون تومان، ۱۸/۲ درصد از ۳ تا ۵ و ۲۸/۳ درصد نیز بالاتر از پنج میلیون تومان در ماه درآمد داشته‌اند. از نظر متغیر نوآوری، ۰/۵ درصد در حد کم، ۱۸/۷ درصد در حد متوسط، ۶۱ درصد در حد زیاد، و ۱۹/۷ درصد در حد خیلی زیاد- مطابق با نظر مرتن- نوآوری داشته‌اند. از نظر گرایش به گروه مرجع، حدود ۸/۱ درصد خیلی کم، ۲۷/۸ درصد کم، ۴۳/۹ درصد در حد متوسط، ۲۰ درصد زیاد و ۰/۳ درصد خیلی زیاد به گروه مرجع خود گرایش دارند. برای آنها، شخصیت‌های معروف هنری (شامل سلبریتی‌ها) در درجه اول و سپس استادان و معلمان در درجه دوم، گروه‌های مرجع پراهمیتی، از میان گروه‌های دیگر، بوده‌اند (در جامعه کنونی ایران، هر سه گروه تقریباً به منافع شخصی خود بیشتر اولویت می‌دهند تا مصالح جمعی جامعه). از نظر محرک، ۰/۵ درصد از پاسخگویان در حد خیلی کم، ۸/۱ درصد کم، ۶۳/۱ درصد در حد متوسط، ۲۵/۷ درصد زیاد، و ۲/۶ درصد در حد خیلی زیاد، تحت تأثیر محرک به معنای هومنز، عمل می‌کنند. ۰/۳ درصد از پاسخگویان

در حد کم، ۵/۵ درصد در حد متوسط، ۳۱/۹ درصد زیاد، ۶۲/۳ درصد در حد خیلی زیاد دارای جهت‌گیری خنثی از نظر عاطفی بوده‌اند.

از نظر متغیر وابسته یعنی، ترجیح منافع فردی بر منافع و مصالح جمعی نیز ۳/۲ درصد در حد کم، ۴۳/۹ درصد در حد متوسط، ۵۰/۵ درصد در حد زیاد و ۲/۴ درصد در حد خیلی زیاد منافع فردی خود را بر منافع جمع ترجیح می‌داده‌اند.

۲-۵. تبیین داده‌ها

بعد از توصیف، نوبت به تبیین داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها می‌رسد. اما لازم است که نخست، نرمال بودن متغیر وابسته آزمون شود. در اینجا، ابتدا به کمک آزمون کولموگروف - اسمیرنوف به بررسی نرمال بودن توزیع متغیر وابسته پرداخته می‌شود.

جدول ۴. بررسی توزیع متغیر وابسته

متغیر	تعداد	مقدار آماره Z	سطح معنی داری (sig)	نتیجه و تفسیر
ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی	۳۸۵	۰/۳۴۵	۰/۰۰۰	سطح معنی داری < ۰/۰۵ توزیع متغیر نرمال نیست

جدول فوق نتیجه آزمون کولموگروف-اسمیرنوف را نشان می‌دهد. از آنجا که سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، نتیجه این می‌شود که توزیع داده‌های متغیر وابسته (ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی) یکنواخت نیست و امکان استفاده از آزمون‌های پارامتریک برای فرضیه‌ها وجود ندارد. بنابراین برای بررسی فرضیه‌ها باید از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده گردد.

فرضیه ۱. بی‌طرفی عاطفی و ترجیح منافع. اولین پاسخ محتمل به مسئله تحقیق یا فرضیه نخست (هرچه جهت‌گیری بی‌طرفی عاطفی بیشتر باشد، میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی بیشتر می‌شود) مورد تأیید قرار می‌گیرد و رابطه آماری، معنادار می‌شود (روی اسپیرمن = ۰/۱۵۷، سطح معنی داری = ۰/۰۰۰). برخلاف آنچه که به نظر می‌رسید، - از آنجا که منافع برخلاف معنای آن در فایده‌گرایی غربی، در فرهنگ ایرانی،

تماماً مادی و اقتصادی فهمیده نمی‌شود و شامل ابعاد دیگری از جمله، ابعاد اجتماعی و معنوی (روابط انسانی و اخلاقی و معنوی) نیز می‌گردد، از این رو، جهت‌گیری گزلفشافتی بی‌طرفی عاطفی ممکن است نتواند تبیین مناسبی را فراهم آورد، اما عملاً اتفاق دیگری روی داده است؛ هر چه جهت‌گیری کنش‌ها، به سوی بی‌طرفی عاطفی گرایش بیشتری داشته است، ترجیح منافع فردی بر منافع و مصالح جمعی نیز بیشتر شده است.

این اتفاق نشان می‌دهد که برای کنشگران گزلفشافتی در زندگی روزمره، که طبق نظر مید بیشتر تحت سلطه «من» هستند، هر نوع منفعتی (معنوی یا مادی)، آن‌ها را، عمدتاً مطابق سازوکارهای زیستی و روانی، به سوی خود می‌کشد. هر چه نگرانی برای بقا بیشتر باشد، و کنشگران در تعامل غریبه‌تر و ناآشنا تر باشند، از خودگذشتگی نسبت به آنها کمتر و جهت‌گیری بی‌طرفی عاطفی بیشتر خواهد بود. در میان فعالان اقتصادی، چه در سطوح خرد و چه در سطوح کلان، هرچه بی‌احساسی نسبت به مشتریان بیشتر است موفقیت اقتصادی آنها نیز بیشتر است. گویی یک رمزگان فرهنگی در بازار وجود دارد که کنشگران این عرصه به خوبی به آن واقف هستند: «برای حفظ و کسب منافع بیشتر، لازم است که بی‌ملاحظه، صریح و رُک بود».

فرضیه ۲. گروه‌های مرجع و ترجیح منافع. فرضیه دوم (هرچه گرایش به گروه‌های مرجع بیشتر باشد، میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی بیشتر است) نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد (روی اسپیرمن = 0.102 ، سطح معنی داری = 0.047). از آنجا که گروه‌های مرجع مانند شخصیت‌های معروف هنری شامل سلبریتی‌ها (به عنوان گروه مرجع غیرعضویتی کنشگران)، استادان و معلمان و بخشی از همالان (به عنوان گروه مرجع عضویتی کنشگران)، در جامعه کنونی ایران به علت گزلفشافتی و سرمایه‌دارانه و مصرف‌گرایانه و چشم‌وهم‌چشمی (رقابتی) شدن بیش از پیش جامعه، گرایش به ترجیح منافع فردی (در ابعاد مختلف) بر منافع و مصالح جمعی دارند، پاسخگویانی که گرایش بیشتری به گروه‌های مرجع دارند، احتمالاً نفع‌گرایی‌های آشکار و پنهان آنها را ملاک درستی اعمال خود تفسیر می‌کنند و هر چه بیشتر منفعت‌جویانه‌تر عمل می‌کنند. کسانی که به عنوان گروه‌های مرجع در نظر گرفته می‌شوند، در اصل کنشگرانی هستند که در درون

همین بافت معنایی و فرهنگی عمل می‌کند و تافته جدا بافته‌ای از بقیه کنشگران نیستند. اما بنا به دلایل جامعه‌شناختی، رفته‌رفته در جامعه پسا سنتی و کژمدرن ایران جایگاه گروه مرجع را یافته‌اند. یکی از دلایلی که آنها توانسته‌اند به جایگاه گروه مرجع دست پیدا کنند، به احتمال زیاد تعقیب منافع فردی بوده است. بنابراین موفقیت آنها به همین روحیه آنها مربوط دانسته می‌شود.

فرضیه ۳. نوآوری و ترجیح منافع. فرضیه سوم (هر چه گرایش به نوآوری بیشتر باشد، میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی نیز بیشتر می‌شود) نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد و ابطال نمی‌شود (روی اسپیرمن = ۰/۲۴۵، سطح معنی داری = ۰/۰۰۰). طبق نظر مرتن هر کجا که هم‌نواپی اتفاق نمی‌افتد یکی از انواع کج‌روی، از جمله نوآوری^۱، روی می‌دهد. شهروندان تهرانی در دوره کرونا و ماقبل آن در زندگی روزمره به خوبی و عملاً فرا گرفته‌اند که می‌باید برای دستیابی به اهداف و مقاصد فردی و گروهی خود، دست به ابداع و نوآوری روش‌های جدید بزنند. ابداع راه‌ها، شیوه‌ها و فنون جدید، امری دارای سابقه تاریخی و فرهنگی است. ابداع انبوهی از فنون، ابزار و شیوه‌ها و راهبردهای انجام امور و کنش‌ها، که بخشی از آنها مادی و بخشی دیگر غیر مادی هستند، عملاً در طول سده‌ها و هزاره‌ها تحقق یافته و نسل به نسل منتقل شده است. بنابراین، ایستار ذهنی کنشگران برای جست‌وجوی راه‌های جدید از قبل به‌طور مثبت و موافق شکل گرفته است. آن‌ها در حال حاضر نیز در فرایند جامعه‌پذیری، مهارت‌های لازم را دریافت کرده‌اند. بنابراین، بسته به عوامل مختلف مانند قشر و طبقه اجتماعی، خاستگاه گماینشافتی-گزلشافتی، نسل، جنس، تحصیلات، حرفه، مصرف فرهنگی و رسانه‌ای و خلاصه بسته به کنشگران متفاوت، کمتر یا بیشتر در زندگی روزمره خودشان به نوآوری دست می‌زنند. آنچه مسلم است این است که هرچه گرایش به سوی در اولویت قرار دادن منافع و ترجیحات خود بیشتر می‌شود تقریباً به میزان کمتری، گرایش به نوآوری نیز به چشم می‌خورد.

فرضیه ۴. محرک و ترجیح منافع. فرضیه چهارم (هر چه گرایش به محرک بیشتر باشد میزان ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی بیشتر است) نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد (روی

اسپیرمن = ۰/۱۰۸ ، سطح معنی داری = ۰/۰۳۸). به تأیید رسیدن این فرضیه حاکی از این است که کنشگران و شهروندان تهرانی، قبلاً در کنش‌های روزمره خود منافع فردی و شخصی خود را بر منافع و مصالح دیگری و جمع ترجیح داده و پاداش مادی و غیرمادی - مثلاً تشویق شدن یا به رسمیت شناخته شدن (هانت^۱، ۱۹۹۵؛ الیوت، ۱۴۰۲، ۲۳۴-۲۴۱) - آن را دریافت کرده‌اند، تجربه مثبتی از آن دارند. بنابراین، هر چه گرایش به استفاده از تجربه قبلی در میان شهروندان بیشتر باشد، نفع جویی آنها در ابعاد مختلف نیز بیشتر است.

۳-۵. رگرسیون چند متغیره

برای مشخص کردن روابط همبستگی و تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم کل متغیرهای مستقل پژوهش بر متغیر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی از آزمون رگرسیون چند متغیره نیز به شرح زیر بهره گرفته شده است:

جدول ۵. آماره‌های تحلیل رگرسیونی تأثیر متغیرهای مستقل بر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی

شاخص	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین تعدیل شده (R ² _{adj})	آزمون معنی داری مدل (F)	سطح معناداری
مقدار	۰/۶۶۴	۰/۴۴۱	۰/۴۳۵	۷۳/۰۹۷	۰/۰۰۰

جدول ۶. بررسی میزان و جهت تأثیر متغیرهای مستقل بر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی

متغیر	ضرایب رگرسیون استاندارد نشده	خطای استاندارد	ضریب رگرسیونی استاندارد شده	آزمون ضرورت وجود هر یک از متغیرهای مستقل در مدل (t)	سطح معنی داری
عدد ثابت یا عرض از مبدأ	۱/۵۸۱	۰/۹۰۴	-	۱/۷۴۸	۰/۰۸۱
گرایش به نوآوری	۰/۳۱۷	۰/۰۵۳	۰/۲۵۴	۶/۰۲۷	۰/۰۰۰
جهت‌گیری بی‌طرفی عاطفی	۰/۴۳۰	۰/۰۳۶	۰/۴۹۷	۱۱/۸۲۷	۰/۰۰۰
گرایش به محرک	۰/۱۰۶	۰/۰۳۹	۰/۱۰۷	۲/۷۲۱	۰/۰۰۷
گرایش به گروه‌های مرجع	۰/۰۲۷	۰/۰۱۹	۰/۰۵۶	۱/۴۲۷	۰/۱۵۴

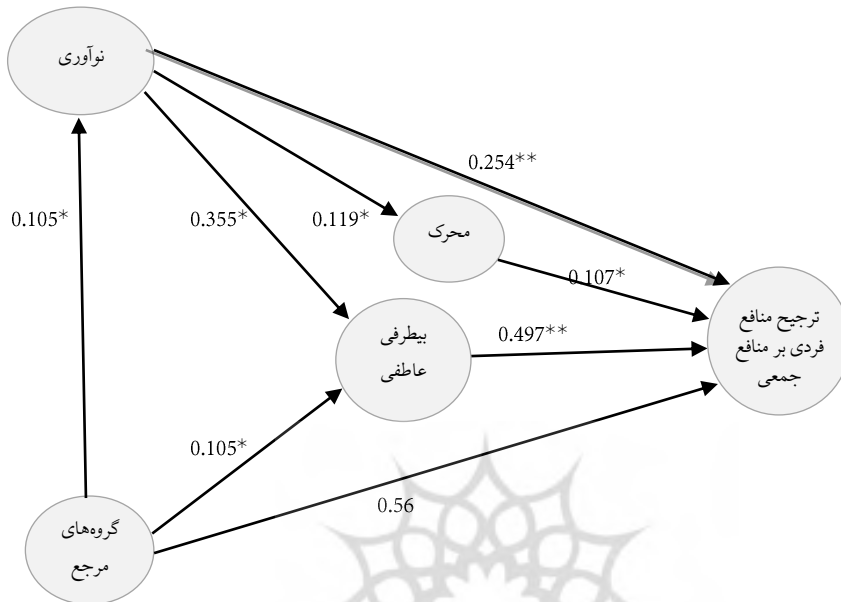
چنان که محاسبات جدول شماره (۶) نشان می‌دهند حدود ۴۳ درصد از واریانس (تغییرات) متغیر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی، توسط متغیرهای مستقل لحاظ شده در مدل، تبیین می‌گردد و با توجه به سطح معناداری آزمون F (در جدول شماره ۵) می‌توان گفت که مجموع متغیرهای مذکور به علت برازنده بودن (= تطابق داده‌های جمع‌آوری شده با مدل نظری)، قادرند تغییرات ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی در میان کنشگران مختلف را تا حد مناسبی تبیین کنند. متغیرهای مستقل نوآوری، بی‌طرفی عاطفی و گروه‌های مرجع بر متغیر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی تأثیر معنادار و افزایش‌دهنده دارند، یعنی با افزایش هر یک از آنها متغیر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی نیز افزایش می‌یابد. از بین آنها، «بی‌طرفی عاطفی» بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته دارد. معادله رگرسیونی نیز به شرح زیر قابل صورت‌بندی است:

$$\text{ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی} = \text{نوآوری} (0/254) + \text{بی‌طرفی عاطفی} (0/497) + \text{محرك} (0/007)$$

۴-۵. تحلیل مسیر

چنان که شکل شماره (۲) و جدول شماره (۷) نشان می‌دهند، متغیرهای مستقل به سه حالت - مستقیم، غیرمستقیم و همزمان (مستقیم و غیرمستقیم) - بر روی متغیر وابسته اثر می‌گذارند: ۱) متغیر بی‌طرفی عاطفی و نوآوری با تأثیر افزایش‌دهنده بر روی ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی به‌طور مستقیم تأثیر دارند؛ ۲) متغیر نوآوری و گروه مرجع با واسطه متغیر بی‌طرفی عاطفی و متغیر نوآوری از طریق متغیر محرک، دارای تأثیر غیرمستقیم و افزایش‌دهنده بر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی است؛ ۳) متغیر نوآوری به‌طور مستقیم و غیرمستقیم تأثیر افزایش‌دهنده بر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی دارد.

شکل ۲. مدل مسیر روابط بین متغیرها

جدول ۷. میزان تأثیر مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
بی‌طرفی عاطفی	ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی	۰/۴۹۷	-	۰/۴۹۷
نوآوری		۰/۲۵۴	۰/۱۸۹	۰/۴۴۳
گروه‌های مرجع		-	۰/۳۲۶	۰/۳۲۶
محرک		۰/۱۰۷	-	۰/۱۰۷

۵. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش با برخی پژوهش‌های دیگر همسو و همراستا است: در این جا، حدود ۵۰ درصد از پاسخگویان منافع فردی و شخصی خود را در حد «زیاد»، بر منافع و مصالح دیگران و جمع، ترجیح می‌دهند. در پژوهش محمدی شکبیا نیز، ۵۸/۱ درصد از پاسخگویان منافع شخصی خود را اولویت قرار داده‌اند (محمدی شکبیا، ۱۳۷۹) و در

پژوهش جوادی و هاشمی نیز میزان رفتار همیارانه سایر مردم، از نظر پاسخگویان، حداکثر ۴۰ درصد بوده است (جوادی یگانه و هاشمی، ۱۳۸۴، ۱۶۶). به عبارت دیگر، حدود ۶۰ درصد از مردم رفتار غیرهمیارانه داشته و منافع فردی را ترجیح می‌داده‌اند.

همچنین، تأیید فرضیه اعتقاد به اثربخشی عمل جمعی که باعث تقویت رفتارهای همیارانه می‌شود (جوادی یگانه و هاشمی، ۱۳۸۴، ۱۶۰) در پژوهش ما به صورت دیگری روی داده: فرضیه گرایش به محرک تأیید گردیده است. یعنی این که کنشگران قبلاً تجربه مثبتی در جست‌وجوی منافع فردی (یعنی زرنگی کردن) داشته‌اند و اکنون نیز همان شرایط و تجربه را جست‌وجو می‌کند و می‌کوشند با توجه به پاداش روان‌شناختی که قبلاً به دست آورده‌اند، مجدداً در موقعیت‌های مختلف کنش و رفتار سابق را انجام دهند. بنابراین، دو متغیر اعتقاد به وجود نفع جمعی درازمدت برای عمل همیارانه در پژوهش مذکور و متغیر محرک در پژوهش حاضر برخلاف ظاهر، عملاً حاکی از یک سازوکار مشترک فرهنگی هستند: هر دو از یک باور^۱ - اما نه باور علمی، بلکه، باور عقل سلیمی^۲ - نشئت می‌گیرند. با این تفاوت که در یک جا اعتقاد به نفع جمعی سبب رفتار همیارانه می‌شود، اما در جای دیگر پاداش حاصل از رفتارهای غیرهمیارانه (ترجیح منافع فردی بر منافع جمع) باعث باور به این نوع عمل^۳ و تداوم آن می‌شود. در هر حال در اینجا، باور، یا هم چنان که در «جامعه‌شناسی فرهنگی» الگزندر^۴ (نبوی، ۱۳۹۲، ۲۹؛ نبوی، ۱۳۹۷، ۱۹۱) تأکید می‌شود، «معنا» در شکل دادن به کنش از هر دو نوع ظاهراً متفاوت، نقش مؤثری ایفا می‌کند.

یافته‌های این پژوهش با پژوهش بقائی نیز هم‌راستا است. او به این نتیجه دست یافت که شهروندان زنجانی، از میان سه حوزه متفاوت «شهری، همسایگی و خانوادگی»، بیش از همه، منافع شهری را فدای منافع شخصی خود می‌کند (بقائی سرابی، ۱۳۹۴، ۲۰۸). یکی از علت (فرضیه)‌های آن این است که «فقدان همذات‌پنداری» شهروندان موجب افزایش تقدم منافع فردی بر منافع جمعی می‌گردد (بقائی سرابی، ۱۳۹۴، ۲۱۰). همذات

۱. آن‌طور که پیرس توضیح می‌دهد (هابرماس، ۱۴۰۰، ۱۶۶-۱۶۸).

2. common sense

3. Act

4. Jeffrey C. Alexander

پنداری به عنوان درونی کردن منافع دیگران فهمیده شده و فقدان آن، تا حدودی با شرایطی که در اینجا تحت عنوان محرک و نوآوری تعریف و سنجیده شده، انطباق دارد. محرک و نوآوری که شامل استفاده ابزاری از دیگران نیز می‌گردد تلویحاً به معنای بی‌اعتنایی به افراد دیگر و مصالح آنها، در نیل به منافع و اهداف شخصی است. محرک و نوآوری همانند فقدان هم‌ذات پنداری، با ترجیح یا تقدم منافع فردی بر جمعی رابطه معنی دار دارند.

یافته این پژوهش مورد تأیید پژوهش بیدل و محمودزاده (۱۳۹۱) نیز قرار می‌گیرد. در آنجا یکی از فرضیه‌ها این بوده است که میان فردگرایی (افراطی) و تعلق اجتماعی رابطه (معکوس) وجود دارد. این فرضیه مورد تأیید قرار گرفته است: «تعلق اجتماعی در بین افرادی که فردگرایی بیشتری داشته‌اند کمتر بوده و هرچه فردگرایی افزایش می‌یابد، تعلق اجتماعی کاهش می‌یابد» (بیدل و محمودزاده، ۱۳۹۱، ۵۴). فردگرایی با ترجیح منافع فردی و تعلق اجتماعی با ترجیح منافع و مصالح دیگری و جمع، گرچه منطبق نیستند، ولی مضمون‌های مشترک و از این رو هم‌پوشی‌های قابل توجهی دارند^۱.

در جامعه گزلفشافتی امروزی، ارزش‌هایی از قبیل نوع‌دوستی، فداکاری، از خودگذشتگی ... تا حدود زیادی در زندگی روزمره، جای خود را به منفعت‌جویی داده است. این تغییر در ارزش‌ها و معانی تا جایی پیش‌رفته که گاهی (مثلاً با تقلب در مواد غذایی) جان افراد جامعه را حتی به خطر می‌اندازد. احتمالاً کمتر کسی را می‌توان یافت که در انجام امورات زندگی خود حقوق و منافع و مصالح دیگران و جمع را مقدم بر منافع و مصالح خویش قرار دهد. این، مسئله‌ای است که زندگی اجتماعی ما را در برگرفته و نمود آن در کلان‌شهر تهران بیشتر و حادث‌تر از نقاط دیگر مشهود است. در اینجا کنشگران، شاید تحت رمزگان ناشی از «شخص‌گرایی» (کاتوزیان، ۱۳۹۱، ۲۱-۲۴؛ نبوی، ۱۴۰۱، ۸)، بدون در نظر گرفتن مصالح دیگران، امورات خود را به پیش می‌برند و درصدد دستیابی به اهدافشان برمی‌آیند.

ترجیح منافع فردی بر منافع جمعی کنشی ریشه‌دار است. این کنش، پیوسته در حال دگرگونی و توسعه بوده است و امروزه به علت گزلفشافتی شدن بخش‌های مدرن‌تر جامعه و

۱. آن‌ها در پژوهش خود برای سنجش فردگرایی افراطی، این سه بُعد را سنجیده‌اند: «کسب سود و منفعت، ترجیح منفعت فردی بر جمعی، استفاده از کارهای غیرقانونی برای رسیدن به سود» (بیدل و محمودزاده، ۱۳۹۱، ۴۹).

پیچیده‌تر شدن روابط انسانی، خود را بارزتر نشان می‌دهد. مسئله‌مندی آن در این است که اگر هر کنشگری در هر موقعیت و در هر سطحی بدون توجه به مصالح جمع، فقط و فقط نفع و مطامع خود را دنبال کند، - مطابق با سازوکاری که با الهام از مرتون (پیامدهای ناخواسته کنش) در نظریه‌های انتخاب عقلانی (اولسون^۱، کلمن^۲، بودون^۳ و هکتر^۴) با عنوان اثر جمعی (بودون و بوریکو، ۱۳۸۵، ۱۶۹) مفهوم‌پردازی شده است - باعث نوعی بی‌هنجاری و از دست رفتن نظم اجتماعی می‌شود و جامعه را با آسیب‌های گسترده‌ای مواجه می‌سازد. این ترجیح و چشم‌وهم‌چشمی در آن، سبب اشاعه و تشدید «نگرش و فرهنگ زرنگی» در میان لایه‌های مختلف مردم تهران گردیده است. نزدیک به ۹۴ درصد از آنها اظهار می‌دارند که در حد «متوسط» و «زیاد» منافع شخصی را بر منافع جمعی ترجیح می‌دهند.

شاید بتوانیم بر اساس نظریه‌های مرجع و تلفیق بخش‌هایی از آن، مختصراً به تبیین (نظریه) جدیدی از این مسئله برسیم: بیشتر شهروندان تهرانی در زندگی روزمره خود، در تلاش برای بقای اجتماعی هستند. در این جامعه گزلفشافتی رقابت برای دست یافتن به منابع کمیاب^۵، مبدل به دغدغه اساسی در زندگی روزمره شده است. در شرایط رقابتی، اخلاق به معنای از خودگذشتگی، کمتر و گاهی به ندرت، مرعی می‌شود. در این جامعه، بیشتر کنشگران و اعضای آن کسانی هستند که در اثر تحرک اجتماعی موفق، به مراتب و موقعیت‌های اجتماعی بالاتر و بالاتر رسیده‌اند، اما جامعه‌پذیری و بازجامعه‌پذیری آنها و از این رو، عادت‌واره آنها، در اصل در شرایط محرومیت و کمیابی منابع شکل گرفته است.^۶ زیستن در چنین شرایطی، کنشگران را به سوی نگرشی سوق داده که اصل اساسی آن ترجیح منافع شخصی به منافع جمعی است. این نگرش به سطح فرهنگ نیز ارتقاء یافته و ارزش و معنای مثبتی پیدا کرده است. این نگرش و این فرهنگ را که - طبق نظریه

1. Olson
2. Coleman
3. Boudon
4. Heckter

۵. مطابق با نظریه زیمل (ریترز، ۱۳۹۵: ۲۴۵) می‌توانیم استنباط کنیم در شرایط تورم و گرانی، کالاها و خدمات، در عین فراوانی، برای بیشتر یا اغلب مردم، در واقع کمیاب یا نایاب می‌شوند. پول به عنوان میانجی برای دستیابی به کالاها و خدمات، هر چه ناتوان تر بشود و قدرت خود را از دست بدهد، دسترسی به آنها برای افراد مشکل تر و ناممکن تر می‌گردد.

۶. پدیده و مسئله نوکیسگی و نوکیسگان در اثر همین سازوکار شکل گرفته‌اند.

جامعه‌شناسی فرهنگی الگزنذر - کنشگران را وامی دارد دست به کنش‌هایی بزنند که از جنس کنش‌های عقلانی معطوف به هدف (وبر) و کنش‌های منطقی (پارتو^۱) است، گرچه بخشی از زرنگی است^۲، اما با کمی تسامح آن را «نگرش و فرهنگ زرنگی» می‌نامیم که در فرهنگ ایرانی دارای بار معنایی منفی است. (آیت‌اللهی، ۱۳۹۶). از عناصر اصلی این فرهنگ، همانند جامعه آمریکا، نیل به موفقیت است. در شرایط کمیابی منابع و رقابت برای دست‌یابی به آنهاست که موفقیت، معنا و اهمیت و دلالت پیدا می‌کند. بی‌تفاوتی (زیمل) و بی‌احساسی و بی‌طرفی عاطفی (پارسونز)، همراه با عمل^۳ (مید^۴) ناشی از تجربه موفق پیشین در دور زدن هنجارهای رسمی (قوانین و مقررات) و غیررسمی، یا همان نوآوری (مرتون) بر مبنای تجربه محرک سابق (هومنز)، از لوازم و اجزاء این فرهنگ و نگرش است. عامل هوش نیز در این سازوکارهای روان‌شناختی اثرگذار است (اسمعیل‌نیا، ۱۴۰۲). این نگرش همانند بیماری سرطان، در بخش‌های مختلف زندگی روزمره در شهر تهران و در جامعه ایران، دگرنشینی یا فراگستری^۵ کرده است. بنابراین، علت اصلی ترجیح منافع شخصی بر منافع جمعی، شیوع و اشاعه حادّ فرهنگ و نگرش زرنگی است.

علاوه بر تبیین فوق، ما به تبیین دیگری نیز احتیاج داریم: با توجه به نظریه تروما (الگزنذر، ۲۰۱۲؛ ۲۰۱۶) انتظار بر این است که وقتی فاجعه، مصیبت، و دیگر شرایط فوق‌العاده (مانند زلزله، سیل، انقلاب، جنگ، قتل عام و از جمله کرونا) روی می‌دهد، «شم همدلی»^۶ (دورکیم، به نقل از: الگزنذر، ۲۰۱۲، ۲۰۰۵)، نועدوستی (مارکس، ۱۳۸۷، ۱۴۳-۱۴۲)، از خودگذشتگی (دورکیم، ۱۳۹۱) یا اخلاق‌گرایی (کانت، ۱۳۶۹) در جامعه برانگیخته شود و افراد بکوشند در ابعاد مختلف به همدیگر کمک و یاری دهند. همچنان که همیاری‌های سنتی (فرهادی، ۱۳۸۶) نیز عمدتاً در و به علت شرایط سخت زندگی (در

1. Pareto

۲. با توجه به توصیفی که لرد کروزون درباره زیرکی یا زرنگی ایرانیان به دست می‌دهد، جست‌وجو و اولویت بخشیدن به نفع فردی، فقط بخشی از زرنگی محسوب می‌شود. او می‌گوید «شیوه‌ای ماهرانه و استعدادی حقیقتاً عالی برای دروغ گفتن و حقه‌بازی علمی که بسیار فراتر از رنگ و لعابی است که پارسی‌ها ممکن است به گفته خود بدهند» (بی‌من، ۱۳۸۱، ۳۲۰).

3. Act

4. Mead

5. Metastasis

6. sympathetic instincts

میان دهات و ایلات) شکل گرفته‌اند و در دوره انقلاب و جنگ در جامعه ایران نیز از خودگذشتگی‌های فراوانی شکل گرفته بود. اما در شرایط بحرانی کرونا، به جای همیاری، نتیجه عکس به دست آمد: اکثریت غالب پاسخگویان تصریح می‌کند که منافع شخصی را در اولویت قرار می‌دهند. اما چرا؟ به نظر می‌رسد پاسخ در فرایندهای زیر نهفته باشد:

۱) از آنجا که در چنین شرایطی نه تنها بقای اجتماعی، که بقای زیستی کنشگران و بستگان آنها در معرض تهدید قرار می‌گیرد، سازوکارهای زیستی - روان‌شناختی عملاً فعال‌تر و مؤثرتر عمل می‌کند تا سازوکارهای عقلایی‌تر و اخلاقی‌تر. از این‌رو، از خودگذشتگی و ترجیح مصالح جمع، کمتر و گاهی خیلی نازل می‌شود.

۲) پدیده‌های اجتماعی پراهمیت و حادث - همچنان که وبر درباره یک مورد خاص از آن، یعنی «روزمره شدن کاریزما»، را توضیح می‌دهد (وبر، ۱۳۸۴، ۵۰۲) - بعد از مدتی، عادی می‌شوند. در شهر تهران نیز هراس و نگرانی شدید از کرونا برای گروه‌ها و لایه‌ها و نسل‌های مختلف به تدریج، عادی و معمولی شد. امر مهیب نهایتاً به امر پیش پا افتاده تبدیل گردید. در نتیجه، همان «نگرش و فرهنگ»، دوباره خود را بازیافت.

۳) در این وضعیت، گرچه احساس تروما (الگزندر، ۲۰۱۲، ۶) نیز شکل گرفت، اما خود و فرد در جمع مستحیل نشد. زیرا دگرذیسی فرهنگی که لازمه این فرایند است، به معنای عمیق آن روی نداده بود. اگر کنشگران در شرایط سخت زندگی به‌طور طولانی مدت - شاید چند نسل - زندگی می‌کردند و اگر از نظر کمی، تعداد کنشگران و کنش متقابل آنها (به قول دورکیم تراکم اخلاقی)، به اندازه یک اجتماع گماینشافتی می‌بود، آنگاه دگرذیسی فرهنگی فوق محتملاً روی می‌داد. اما در دوره مذکور، که کرونا در یک جامعه گزلفشافتی، و سریعاً، روی داد امکان چندانی برای شکل گرفتن و «گسترش حلقه «ما» توسط جامعه» (الگزندر، ۲۰۱۲، ۶) به معنای واقعی آن، فراهم نیامد.

بنابراین، همان گرایشی که سابقاً در جهت‌گیری‌های گزلفشافتی کنش‌های روزمره وجود داشت، این بار نیز با کیفیت متفاوتی استمرار یافت: از تلاش (تا حدودی تنازع‌آمیز) برای بقا، در شرایطی که مرگ تا چند قدمی پیش آمده بود، تا کوشش برای رها ساختن خود از نگرانی‌های ناشی از کرونا و الزامات محدودکننده آن (مانند حفظ فاصله اجتماعی و نرفتن

به میهمانی و سفر). در اینجا به نظر می‌رسد مطابق ترمینولوژی فروید و مید، گرایش‌های زیستی ناخودآگاه «نهاد» و «من»، بیش از گرایش‌های عقلانی آگاهانه «فراخود» و «مرا» نقش ایفا کردند. از این رو، سازوکارهایی که در شرایط عادی عمل می‌کردند، در شرایط فوق‌العاده، نیز تقریباً به همان نحو عمل کرده‌اند. در اینجا نگرش و فرهنگ زرنگی، بازهم فعالانه کنش‌های کنشگران را در زندگی روزمره تنظیم و هدایت کرد. اکنون با توجه به توضیحات فوق، معنا و دلالت ترجیح منافع شخصی بر مصالح جمعی در میان ۹۴ درصد از پاسخگویان تهرانی به خوبی فهمیده می‌شود.

به‌عنوان پیشنهاد برای کاستن یا زدودن فرهنگ و نگرش زرنگی (ترجیح و تعقیب افراطی و گاهی وقیحانه نفع و مطامع شخصی) می‌توان با سیاستگذاری فرهنگی در سازوکارهای جامعه‌پذیری (مانند نهاد خانواده، آموزش و پرورش، و آموزش عالی و رسانه‌های رسمی و غیررسمی)، و سیاسی‌زدایی از آموزش‌های اخلاقی در نهادهای مذکور، اقدام مؤثری به عمل آورد؛ منوط به این که این سیاستگذاری بر اساس پژوهش معتبری (و البته دقیق‌تر از پژوهش حاضر و معطوف به برخی ابعاد ضروری‌تر) طراحی و اجرا شود.

1. Id
2. I
3. Superego
4. me

منابع

- آبرکرامبی، نیکلاس؛ هیل، استفن؛ ترنر، برایان (۱۳۷۰). فرهنگ جامعه‌شناسی (مترجم: حسن پویان). تهران: چاپخش. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۴)
- آپ، کارل دیتر؛ ویپلر، رینهارد (۱۳۹۴). جورج کاسپار هومنز (۱۹۸۹-۱۹۱۰). در دیرک کسلر، نظریه جامعه‌شناسان کلاسیک: از تالکوت پارسونز تا پیر بوردیو (مترجم: کرامت‌اله راسخ). تهران: جامعه‌شناسان و دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۹)
- اپلروث، اسکات؛ ادلس، لارا دسفور (۱۴۰۱). نظریه جامعه‌شناسی کلاسیک و معاصر: متن‌ها و قرائت‌ها (مترجم: سلیمان میزرایبی راجعونی). تهران: نشر وانیان. (تاریخ اصل اثر ۲۰۲۱)
- اسمعیل‌نیا میدانی، سعید؛ نبوی، سیدحسین (۱۴۰۲). بررسی شرایط و عوامل مؤثر بر فرایند تصمیم‌گیری اخلاقی افراد در موقعیت‌های مختلف با در نظر گرفتن متغیرهای هوش و خودخواهی (پایان‌نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد)، دانشگاه خوارزمی، تهران، البرز، ایران.
- الیوت، آنتونی (۱۴۰۲). نظریه اجتماعی معاصر (مترجم: جمال ادهمی و سیدرضا ابراهیمی). تهران: نشر لوگوس. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۹)
- اولیویه، گیوم آنتوان (۱۳۷۱). سفرنامه اولیویه: تاریخ اجتماعی-اقتصادی ایران در دوران آغازین عصر قاجار (مترجم: محمدطاهر میرزا). تهران: اطلاعات.
- آیت‌اللهی، محمدعلی (۱۳۹۶). نگرش و قضاوت‌های اخلاقی ایرانیان در مورد مفهوم فرهنگی «زرنگی». فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۰(۴)، ۲۱-۱. doi: 10.22631/jicr.2018.1132.1925
- بقائی سرابی، علی (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر تقدم منافع فردی بر منافع جمعی در شهر زنجان. مدیریت شهری، ۱۴(۳۸)، ۱۹۷-۲۱۴.
- بودون، ریمون؛ بوریکو، فرانسوا (۱۳۸۵). فرهنگ جامعه‌شناسی انتقادی (مترجم: عبدالحسین نیک‌گهر). تهران: فرهنگ معاصر (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۲)
- بی‌من، ویلیام‌ا. (۱۳۹۱). زبان، منزلت و قدرت در ایران (مترجم: رضا مقدم کیا). تهران: نشرنی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۶)
- پارسونز، تالکوت؛ شیلز، ادوارد (۱۳۷۸). ساختار بنیادی ارتباط میان کنشی. در: لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ، نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی (صص ۸۷-۶۷؛ مترجم: فرهنگ ارشاد). تهران: نشرنی.
- تامپسون، کنت (۱۳۹۲). نقل قول‌های کلیدی در جامعه‌شناسی (مترجم: نیره توکلی). تهران: ثالث. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۵)
- ترنر، جانانان، اچ. (۱۳۹۴). نظریه‌های نوین جامعه‌شناختی (مترجمان: علی اصغر مقدس، مریم سروش). تهران: جامعه‌شناسان. (تاریخ اصل اثر ۲۰۱۳)

توسلی، غلامعباس (۱۳۸۰). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: سمت.

جوادی‌یگانه، محمدرضا (۱۴۰۱، ۲۱ اسفند). سانسور اخلاق اجتماعی مردم در سفرنامه سون هدین. برگرفته

از: <http://www.mrjavadi.com/Default.aspx?PageName=news&ID=7914&Language=1&title=>

جوادی‌یگانه، محمدرضا؛ چلبی، مسعود (۱۳۸۳). دوراهی اجتماعی و عوامل مؤثر بر رفتار مردم در این

موقعیت (رساله دکتری منتشر نشده). دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

جوادی‌یگانه، محمدرضا؛ و هاشمی، سیدضیاء (۱۳۸۴). تعارض نفع فردی و نفع جمعی (دوراهی اجتماعی)

و عوامل مؤثر بر آن. نامه علوم اجتماعی، ۱۲(۲۶)، ۱۴۱-۱۷۳.

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۲، ۱۲ آبان). زعفران رشته‌ای ممتاز قاننات تقلبی است. قابل دسترسی

در: <https://www.irna.ir/news/80887349/>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴، ۴ مهر). تولید آبیومو و آبیومو تقلبی با مهر استاندارد. قابل دسترسی

در: <https://www.irna.ir/news/81773971/>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴، ۹ آبان). رنگ آوری مرکبات نارس، سلامت مردم زیردندان

سودجویی. قابل دسترسی در: <https://www.irna.ir/news/81819684/>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۷، ۱۳ آذر). «عسل تقلبی» مهم‌ترین درد صنعت زنبورداری. قابل

دسترسی در: <https://www.irna.ir/news/83121806/>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۷، ۱۶ بهمن). کارگاه تولید شیره تقلبی در همدان شناسایی شد قابل

دسترسی در: <https://www.irna.ir/news/83198696/>

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۸، ۷ دی). کارگاه تولید کره حیوانی تقلبی در میاندوآب پلمب شد.

قابل دسترسی در: <https://www.irna.ir/news/83609688/>

خبرگزاری فارس (۱۴۰۲، ۷ شهریور). کشف اختلاس ۲۹ هزار میلیارد بانکی در تهران. قابل دسترسی در:

<https://www.farsnews.ir/tehran/news/14020607000162/>

خبرگزاری مهر (۱۴۰۲، ۲۰ آذر). لطفی در تذکر شفاهی: ۱۴۰ همت با اختلاس چای دیش به باد رفت/باید به

افکار عمومی پاسخ داد. قابل دسترسی در: <https://www.mehrnews.com/news/5963541/>

دفتر طرح‌های ملی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (۱۳۹۵). یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های

ایرانیان. موج سوم (۱۳۹۴). تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

دورکیم، امیل (۱۳۶۹). درباره تقسیم کار اجتماعی (مترجم: باقرپرهام). بابل: کتابسرای بابل. (تاریخ اصل

اثر ۱۹۸۴)

دورکیم، امیل (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی و فلسفه (مترجم: فریدون سرمد). تهران: کندوکاو. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۷)

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۳۶

دوره ۱۷، شماره ۳

پاییز ۱۴۰۳

پایه ۶۷

- دورکیم، امیل (۱۳۹۱). درس‌های جامعه‌شناسی: فیزیک اخلاقیات و حقوق (مترجم: سید جمال‌الدین موسوی). تهران: نشر نی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۹)
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۹۴). کندوکاوها و پنداشته‌ها: مقدمه‌ای بر روش‌های شناخت جامعه و تحقیقات اجتماعی. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۲). آنا تومی جامعه: مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی کاربردی. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- روشه، گی (۱۳۷۶). جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز (مترجم: عبدالحسین نیک‌گهر). تهران: تیبان. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۷)
- ریتزر، جورج (۱۳۹۵). نظریه جامعه‌شناسی (مترجم: هوشنگ نانبی). تهران: نشر نی. (تاریخ اصل اثر ۲۰۱۱)
- زیمل، گئورگ (۱۳۷۲). کلانشهر و حیات ذهنی (مترجم: یوسف ابادری). نامه علوم اجتماعی، ۲(۳)، ۵۳-۶۶.
- سوانسون گی (۱۳۹۲). متغیرهای الگویی. در جولیس گولد و ویلیام ل. کولب، فرهنگ علوم اجتماعی، محمدجواد زاهدی (به کوشش)، تهران: انتشار مازیار. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۴)
- سوندبرگ، ریچارد؛ و گرانووتر، مارک (۱۳۹۵). جامعه‌شناسی اقتصادی ساخت اجتماعی و کنش اقتصادی (مترجم: علی اصغر سعیدی). تهران: تیسرا. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۳)
- فراهی، مرتضی (۱۳۸۶). واره: درآمدی به مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی تعاون. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- قادری، صلاح‌الدین (۱۳۹۷). ساختار قشربندی اجتماعی و خوشه‌بندی-اجتماعی محله‌های شهر تهران. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۴(۷)، ۷۶۱-۷۳۱. doi: 10.22059/JISR.2019.249692.617.731-761
- قادری، طاهره؛ و القونه، زهرا (۱۳۹۶). بررسی فردگرایی خودخواهانه و عوامل مرتبط با آن در بین دانشجویان دانشگاه شیراز (با تأکید بر طبقه آنها). فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۴(۷۹)، ۳۱-۱. doi: 10.22054/qjss.2017.977.1557
- کاتوزیان، همایون (۱۳۹۱). ایرانیان: دوران باستان تا دوره معاصر (مترجم: حسین شهیدی). تهران: نشر مرکز. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۹)
- کانت، امانوئل (۱۳۹۴). بنیاد مابعدالطبیعه اخلاق (مترجمان: حمید عنایت و علی قیصری). تهران: خوارزمی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۷۴)
- کوزر، لوئیس (۱۳۷۳). کاربردهای نظریه کلاسیک در جامعه‌شناسی. در زیتلین و دیگران، آینده بنیانگذاران جامعه‌شناسی (مترجم: غلامعباس توسلی). تهران: قومس. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۱)
- کوزر، لوئیس؛ و فلک، کریستیان (۱۳۹۴). رابرت کی. مرتون (۱۹۱۰-۲۰۰۳). در: دیرک کسلر، نظریه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک: از تالکوت پارسونز تا پیر بوردیو (مترجم: کرامت‌الله راسخ). تهران: جامعه‌شناسان و دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۹)

- گروترز، چارلز (۱۳۷۸) جامعه‌شناسی مرتون (مترجم: زهره کسایی). تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۷)
- گویینو، ژوزف‌کنت دو (۱۳۸۵). سه سال در ایران (مترجم: ذبیح‌الله منصوری). تهران: انتشارات نگارستان کتاب. (تاریخ اصل اثر ۱۹۵۹)
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۶) ساخت جامعه (مترجم: اکبر احمدی)، تهران: نشر علم. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۴)
- مارکس، کارل (۱۳۸۷). دست‌نوشته‌های اقتصادی و فلسفی ۱۸۴۴ (مترجم: حسن مرتضوی). تهران: آگه. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۳)
- محبوبی‌منش، حسین (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی ارزش‌ها (با تأکید بر نظم و امنیت). تهران: دانشگاه علوم انتظامی امین.
- محمدی شکبیا، عباس (۱۳۷۹). نظرسنجی از شهروندان تهرانی درباره منافع فردی و جمعی. تهران: مرکز تحقیقات صدا و سیما.
- مرتون، رابرت (۱۳۷۸). ساختار اجتماعی و بی‌هنجاری، در: لوئیس کوزر؛ برنارد روزنبرگ، نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی (مترجم: فرهنگ ارشاد). تهران: نشرنی.
- مونش، ریچارد (۱۳۹۴). تالکوت پارسونز (۱۹۰۲-۱۹۷۹). در: دیرک کسلر، نظریه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک: از تالکوت پارسونز تا پیر بوردیو (مترجم: کرامت‌الله راسخ). تهران: جامعه‌شناسان و دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۹)
- نبوی، حسین (۱۳۹۲). به سوی درک زیباشناختی از فرهنگ: نظریه «برنامه قوی» در جامعه‌شناسی فرهنگی جفری الگزنادر، مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۰(۲)، ۹-۴۳. doi:10.22059/JSR.2014.56268
- نبوی، سیدحسین (۱۴۰۱). فردگرایی و جمع‌گرایی در ایران: تحلیلی از وضعیت اخلاق اجتماعی. مرکز رصد فرهنگی کشور. برگرفته از <http://ircud.ir/nkjinqc>
- نبوی، سیدحسین؛ و مرادی نصاری، طاهره (۱۳۹۷). تلاش برای به رسمیت شناخته شدن: تبیین فرهنگی کنش خودکشی در ایلام، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۱(۳)، ۱۱۲-۱۸۷. doi: 10.22631/jicr.2018.1607.2279
- هابرماس، یورگن (۱۴۰۰). شناخت و علاقه‌های انسانی (مترجم: ناصرالدین علی تقویان). تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۷۲)
- والاس، روث، و ولف، الیسن (۱۳۹۶). نظریه‌های معاصر جامعه‌شناسی: گسترش سنت کلاسیک (مترجم: مهدی داودی). تهران: نشر ثالث. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۵)
- وبر، ماکس (۱۳۸۴). اقتصاد و جامعه (مترجم: عباس منوچهری، مهرداد ترابی‌نژاد، مصطفی عمادزاده). تهران: سمت. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۸)

یاهک، سجاد؛ و کشاورز دیزجینی، سماء (۱۴۰۰). رصد ارزش‌های اخلاقی در جامعه ایران؛ بررسی روند تغییر ارزش‌های اخلاقی طی پنج دهه اخیر. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، مرکز رصد فرهنگی کشور.

Aeini, B., Moosavand, M., Heidari, A., & Sabbar, S. (2023). Respecting Employee Privacy and Professional Productivity: A Grounded Theory Study in Iran. *Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade*, 16(4), 1268-1279. doi: 10.14571/brajets.v16.n4.1268-1279

Alexander, J. C. (2005). The inner development of Durkheim's sociological theory: from early writings to maturity. In J.C. Alexandr & Ph. Smit (Ed). *The Cambridge Companion to Durkheim*, Cambridge: Cambridge University Press.

Alexander, J. C. (2012). *Trauma: A Social Theory*. Cambridge: Polity Press.

Alexander, J. C. (2016). Culture trauma, morality and solidarity: The social construction of 'Holocaust' and other mass murders, *Thesis Eleven* 2016, Vol. 132(1) 3-16. doi: 10.1177/0725513615625239

Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Ling, G. H. T., & Ho, C. M. C. (2020). Effects of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic on Social Behaviours: From a Social Dilemma Perspective. *Technium Social Sciences Journal*, 7(1), 312-320.

Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682. doi: 10.2307/2084686

Nilsson, M. (2000). *Trafiksakerhet Som ett socialt dilemma* (Degree project, in Geography. Department of studies in Biology and Environmental sciences). Umea University, Sweden.

Parsons T., & Shills, E, A. (1962). *Toward a General Theory of action*. Harvard University Press.

Sarfi, M., Sarfi, T., Aris, S., Zohouri, M., & Aeini, B. (2023). Religion and Migration: An Iranian Survey. *Migration Letters*, 20(S4), 470-480. doi: 10.59670/ml.v20iS4.3871

Shmid, M. (1993). The Concept of Culture and Its Place within a Theory of Social Action: A Critique of Talcott Parsons's Theory of Culture. In R. Münch, & N. J. Smelser (Eds.), *Theory of Culture*. Berkeley: University of California Press.

Zheng, D., Liang, Z., & Ritchie, B. W. (2020). Residents' social dilemma in sustainable heritage tourism: the role of social emotion, efficacy beliefs and temporal concerns. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(11), 1782-1804. doi: 10.1080/09669582.2020.1760288

